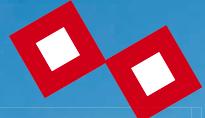

HRVATSKI PLANINAR

ISSN 0354-0650

GODIŠTE 107

ČASOPIS HRVATSKOGA
PLANINARSKOG SAVEZA
izlazi od 1898. godine

11

STUDENI
2015

HRVATSKI PLANINAR

ČASOPIS HRVATSKOGA PLANINARSKOG SAVEZA

»Hrvatski planinar« časopis je Hrvatskoga planinarskog saveza. Prvi je broj izšao 1. lipnja 1898. Od 1910. do 1913. tiskao se kao podlistak naziva »Planinarski list« u časopisu »Vijenac«. Od 1915. do 1921. i od 1945. do 1948. časopis nije izlazio, a od 1949. do 1991. godine izlazio je pod imenom »Naše planine«. Časopis izlazi u jedanaest brojeva godišnje (za srpanj i kolovoz kao dvobroj).

Nakladnik

Hrvatski planinarski savez
Kozarčeva 22
10000 Zagreb
OIB 77156514497

Preplata i informacije

Ured Hrvatskoga planinarskog saveza
tel. 01/48-23-624
tel./fax 01/48-24-142
e-mail: hps@hps.hr
<http://www.hps.hr>

Uredništvo

E-mail adresa za zaprimanje članaka:
hrvatski.planinar@hps.hr

Grafička priprema

Urednik d.o.o., Zagreb

Tisak

Ekološki glasnik d.o.o.
Donja Lomnica

ISSN 0354-0650

Pretraživač i digitalni arhiv

Stari brojevi »Hrvatskog planinara« u PDF formatu te tražilica s bibliografijom časopisa dostupni su na internetskoj stranici časopisa te na DVD-u u izdanju HPS-a.

<http://www.hps.hr>

Glavni i odgovorni urednik

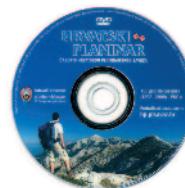
Alan Čaplar
Palmotićeva 27
10000 Zagreb
e-mail: caplar@hps.hr
tel.: 091/51-41-740

Urednički odbor

Darko Berljak
Vlado Božić
Goran Gabrić
prof. dr. Darko Grundler
Ivan Hapač
Faruk Islomović
Krunoslav Milas
Radovan Milčić
prof. dr. Željko Poljak
Robert Smolec

Lektura i korektura

Željko Poljak
Robert Smolec
Radovan Milčić
Goran Gabrić

Suradnja u časopisu

Prilozi se mogu slati posredstvom e-maila ili poštom. Prednost imaju prilozi sa zanimljivim temama koji su popraćeni boljim izborom ilustracija. Slike se mogu slati poštom ili u digitalnom formatu (e-mailom, na CD-u ili DVD-u, ali ne unutar Word dokumenata). Uredništvo zadržava pravo kraćenja i uredničke obrade tekstova. Stavovi i mišljenja suradnika iznesena u časopisu nisu nužno stajališta Hrvatskoga planinarskog saveza i Uredničkog odbora.

Preplata

Godišnja preplata za Hrvatsku

iznosi **150 kuna**. Preplata se uplaćuje na žiro-račun Hrvatskoga planinarskog saveza HR4123600001101495742, pri čemu na uplatnici ili obrascu za plaćanje putem interneta, u rubrici »Poziv na broj«, mora biti upisan Vaš preplatnički broj.

Godišnja preplata za inozemstvo iznosi 35 eura, a uplaćuje se na račun BIC ZABA-HR2X 25731-3253236, uz poziv na preplatnički broj.

Cijena pojedinačnog primjerka je 15 kuna (+ poština).

Vaš preplatnički broj otisnut je uz Vašu adresu, koja je nalijepljena na omotnici za slanje časopisa. Nakon uplate i evidentiranja u HPS-u, na naljepnici možete vidjeti naznaku o obavljenoj uplati.

Kako se preplatiti

Zainteresirani za preplatu na časopis trebaju se telefonom, e-mailom ili pismom javiti u Ured Hrvatskoga planinarskog saveza (hps@hps.hr, 01/48-23-624, 01/48-24-142). Preplata se odnosi na kalendarsku godinu, pa novi preplatnik nakon uplate dobiva sve brojeve tiskane u tekućoj godini. Preplata se automatski produžuje na sljedeću godinu, do oponiza. S prvim se brojem u novoj godini preplatnicima fizičkim osobama šalje se uplatnica za preplatu, a preplatnicima pravnim osobama računi.

472

Koliko vrijedi ljudski život

486

Okamenjena šuma

495

Grande Randonnée 20 na Korzici

498

Vranica nekad i sad

Sadržaj

Članci

- 472 Koliko vrijedi ljudski život?
Marko Budić
- 486 Okamenjena šuma
Ivana Eterović
- 490 Duboko zelena, duboko plava
Damir Šantek
- 495 Grande Randonnée 20 na Korzici – znoj, sir i zvijezde
Igor Dorić
- 498 Vranica nekad i sad
Tomislav Batinić
- 501 Uršlja gora, 1699 m
Damir Bajš
- 503 Križ na Škrlatici
Blaž Tota
- 505 Kći planine
Klara Jasna Žagar

Info

- 508 Lapjak (667 m)
- 510 Planinarski kalendar za 2016. godinu!

Rubrike

- 512 **Planinarski putovi:** Aktivnosti Komisije za planinarske putove u 2015. godini, Premoštena stijena na Krupi
- 515 **Speleologija:** U Karlovcu održan 5. festival speleološkog filma

Tema broja

Akcija spašavanja u jami Riesending-Schachthöhle, Njemačka

Naslovnica

Tulove grede na južnom Velebitu, foto: Alan Čaplar

516

Vijesti: Godišnji planinarski izlet i skupština HPD HZZO-a, Skupština krijevačkog PD-a »Kalnik«, Deset godina PD-a »Montero« u Rovinju, Izložba »Zajedno u planinama – skupaj u gorah« u Rijeci

519

Kalendar akcija

Koliko vrijedi ljudski život?

Akcija spašavanja u jami Riesending-Schachthöhle, Njemačka, 2014.*

Marko Budić, Zagreb

Koliko vrijedi ljudski život? Pitanje je to koje je čovjek stoljećima zasigurno sam sebi postavljao nebrojeno mnogo puta, a čini se da se na njega do danas nije pronašao jednoznačan odgovor. Ili ipak jest? Pitanje je to koje ovisi o kontekstu, stanju, čimbenicima, uvjetima, novcu, raspoloženjima, osjećajima i mnogim drugim, da tako kažem, parametrima. Ljudi velikoga srca na to bi pitanje bez razmišljanja odgovorili da ljudski život nema cijenu. Tome ima biti tako i nikako drugačije. Oni malo manje romantičnoga pogleda na stvari možda bi se upustili u račune i računice. Moglo bi se to usporediti i s velikim moralnim, filozofijom kažu, nerazrješivim etičkim dvojbama, poput one smije li se uzeti jedan ljudski život radi sigurnog spasa više drugih života. Ili pak, sa u ovom slučaju bliskijim pitanjem, smije li se riskirati mnogo ljudskih života radi (ne)sigurna spasa samo jednoga jedinoga? Odgovori na pitanja te vrste i odluke u takvim prilikama, dakako, nikad nisu lake ni popularne. Prije ili poslije nekome se stave na teret i taj netko tada mora odgovoriti na pitanje: igraš ili ne igraš, ideš ili ne ideš, ili najjednostavnije: da ili ne?

Pitanje iz naslova mnogima se motalo po glavi dok su razmišljali i razgovarali o teškoj speleološkoj nesreći koja je pokrenula jednu od najvećih ikad izvedenih akcija speleospašavanja. Nesreća se dogodila 2014. godine u jami Riesending-Schachthöhle u Bavarskim Alpama, a speleolog koji je tamo nastradao, izvukao je, srećom, živu glavu. No pitanje je ipak ostalo tu. Imajući ga na umu, krenimo u nesvakidašnju pustolovinu koju će vam pokušati dočarati riječima i iz svoga kuta gledišta,

iako nisam pretjerano vješt pisac. Usuđujem se reći da je za mene i za još neke speleospašavatelje tih nekoliko dana kroz koje ću vas provesti bilo jedno od najintenzivnijih iskustava koje smo doživjeli.

Pad kamena

Jama Riesending-Schachthöhle nalazi se u planinskem masivu Untersberg, dijelu Berchtesgadenskih Alpa, koje se proteže duž same granice Njemačke i Austrije. U podnožju planine nalazi se slikovit grad Berchtesgaden, građen u prepoznatljivom alpskom stilu. Kako i priliči gradiću u Bavarskoj, ima i svoju vlastitu pivovaru. Jama je otkrivena 1996., ali je njezino sustavno istraživanje započelo tek 2002. Tijekom godina istraživanja jama je neprestano »rasla« u dubinu i dužinu te je 2014. dosegnuta dubina od 1148 m i ukupna dužina kanala od 19,2 km, čime jama postaje najveći speleološki objekt u Njemačkoj. Jedan je od najzaslužnijih za njen sustavno i kontinuirano istraživanje 54-godišnji njemački speleolog Johann Westhauser, koji je u njoj odradio mnoge istraživačke akcije i poznaje je kao vlastiti džep. Jedno takvo, dotad ni po čemu posebno značajno istraživanje, odvijalo se i tog vikenda. Tri speleologa napredovala su prema željenom mjestu istraživanja duboko u jami. Tada se dogodilo ono čega se speleolozi vjerojatno najviše boje. Pad kamena.

U nedjelju, 8. lipnja 2014. u 1:30 sati u noći Johanna Westhausera pogodio je u kacigu kamen koji je pao s velike visine. Pao je sam, nitko ga nije srušio. Nesreća se dogodila na oko 980 m dubine i oko 4 km daleko od ulaza u jamu. Johann je, unatoč kacigi, zadobio ozljede glave opasne po život, što su odmah primijetila dvojica prijatelja koja su bila s njim. Slijedeći vlastiti razum i ono što sve nas nauče u speleološkoj školi, Johann su smjestili u bivak, zbrinuli ga što su bolje mogli, te je jedan ostao s njim, a drugi je što je brže mogao krenuo van po pomoć. S obzirom na Johannove ozljede i dubinu na kojoj su se nalazili, bilo im

* Za vrijeme i nakon ove akcije spašavanja u raznim je medijima objavljeno više prikaza, izvještaja i komentara, kao i stručnih analiza speleospašavalaca. Jedan od najmladih speleologa-spašavalaca, aktivan sudionik u spašavanju, napisao je za časopis »Speleolog« Speleološkog odsjeka HPD-a »Željezničar« opširno izvješće u kojem je iznio svoje viđenje tog događaja. Tekst prenosimo uz odobrenje autora i uredništva časopisa »Speleolog«.

je jasno da bi ovo mogla biti priča s vrlo lošim završetkom.

Speleolog je s informacijom o nesreći izišao iz jame istoga dana, u nedjelju u 14:28, te odmah pozvao pomoć. Informacija o Johannovu stanju bila je sljedeća: zadobio je ozljede glave, krvari i povremeno ostaje bez svijesti. Odmah je pokrenuta akcija spašavanja, koju je uz pomoć policije vodila njemačka spasilačka služba Bergwacht Bayern. Po svemu sudeći, u tom trenutku nisu ni slutili o opsegu toga spašavalačkog i organizacijskog pothvata, u kojem je glavnou riječ više vodila politika nego spašavateljska struka i etika. Što se točno u smislu organizacije spašavanja događalo sljedećih nekoliko dana, usudujem se reći, ni danas nije sasvim jasno. Bergwacht je u pomoć u spašavanju odmah pozvao Österreichische Höhlenrettung i Speleosecours Suisse, austrijske i švicarske speleospašavatelje, koji su zbog istog govornog jezika i izbjegavanja problema u komunikaciji bili prvi logičan izbor za takav zadatak. Dubina na kojoj se dogodila nesreća, velika horizontalna udaljenost i vrlo teške ozljede nametali su samo jedan mogući zaključak: za spašavanje će biti potrebno mnogo više ljudi. Po sudu mnogih, vodstvo akcije trebalo je do toga zaključka doći mnogo prije.

Zašto tako sporo?

Glas o nesreći proširio se munjevitom brzinom, kako to već ide s vijestima toga tragičnog tipa. U Hrvatsku gorsku službu spašavanja (HGSS) vijest je stigla u nedjelju u 16:20, a prenio ju je Markus Auer preko liječnice HGSS-a. Čim smo čuli za nesreću i mjesto gdje se dogodila, očekivali smo trenutnu mobilizaciju za Njemačku, misleći pritom da će Nijemcima trebati sva pomoć koju mogu dobiti. Ipak, službe Corpo Nazionale Soccorso Alpino e Speleologico (CNSAS), HGSS i Jamarska reševalna služba (JRS) primaju tek neformalan poziv za akciju spašavanja te se stavljaju u stanje pripravnosti i čekaju službeni poziv. Čekaju!

U Njemačkoj su se stvari u međuvremenu zahuktale, a vođenje akcije sve je više preuzimala policija. Prvi spašavatelji počeli su ulaziti u jamu te su krenuli s postavljanjem telefona za komunikaciju. Liječnik je također ušao i krenuo prema unesrećenom kako bi se što prije utvrdilo o kakvim se ozljedama radi i ima li šanse za transport u tom stanju. U ponedjeljak, u popodnevnim satima, dakle oko

24 sata nakon dojave, telefon je došao na dubinu od 300 m. Informacije su nam stizale na kapaljku, a bile su i prilično šture. Svi smo se pitali u čemu je problem, zašto nas ne zovu, zašto sjedimo doma umjesto da radimo ono za što smo se pripremali, učili, vježbali. Ipak se radilo o ljudskom životu, a ne o spašavanju janjeta ili krave. Komunikacija između talijanske i naše službe odvijala se vrlo intenzivno jer je svatko sa svoje strane pokušavao učiniti što je mogao kako bismo čim prije krenuli i priključili se spašavanju. No, pomaka nije bilo.

Kako bih dočarao što se s Johannom događalo za vrijeme beskrajnog čekanja spašavatelja, prenijet ću vam kratku priču njegova prijatelja koji je bio dolje s njim. Ona zasigurno nije od riječi do riječi točna, ali bit će dovoljna.

»Kada je naš prijatelj požurio van da obavijesti spasilačku službu o nesreći, ostali smo sami. Brinuo sam se za Johanna kako sam znao i umio. Inače sam vatrogasac i znam se ponašati u takvim prilikama, što mi je uvelike pomoglo. Johann je povremeno gubio svijest, ali nije izgledalo tako strašno. No u jednom trenutku počeo je dobivati nekakve napadaje, grčio se i mučio. Nisam mogao s njim razgovarati, ali stalno sam bio uza nj. Razgovarao sam s njim iako me nije razumio. Bilo mi je jako teško, držao sam ga za ruku. Vrijeme je prolazilo, intenzitet napadaja je rastao, a on je bio sve slabiji. Bojao sam se da će umrijeti od iscrpljenosti. U jednom trenutku nisam to više mogao podnijeti, bio sam toliko umoran da sam se jedva održavao budnim. Pomislio sam, možda da legnem spavati, da ga pustim. Ako zaspim, možda i on zaspi u miru. Pustio sam mu ruku, okrenuo se i pokušao zaspati, pustio sam ga da umre u miru. Čim sam to učinio, bilo me je toliko sram samoga sebe. Pomislio sam, kako možeš? Odmah sam ustao, opet ga primio za ruku i pokušao mu olakšati koliko sam god mogao.«

Dok se duboko dolje odvijala drama i agonija, na površini je vodstvo akcije tapkalo u mraku. Najnoviji (i jedini) podaci o Johannovu stanju sada su bili stari već tri dana. Nisu znali je li živ ili mrtav, nisu imali temelj za donošenje odluka, nisu znali kako točno postupiti. Već je bila srijeda navečer, 90 sati od nesreće. Konačno su putem Cave-Linka, sustava za »podzemni SMS«, stigle nove informacije iz jame: liječnik je stigao do unesrećenoga. U Hrvatskoj smo svi bili nervozni, frustracije su

rasle i sve se češće izgovaralo pitanje »zašto sve tako prokleti dugo traje«. Nikako nismo mogli shvatiti kako to da je Johannovu prijatelju trebalo 13 sati da izade iz jame, a liječniku spašavatelju tri i pol dana da siđe. Na terenu su i dalje bili samo Nijemci, Austrijanci i Švicarci. Liječnik je utvrdio da je Johannovo stanje teško, ali stabilno te da je transport moguć uz dobru medicinsku pripremu. Nove strepnje donijela je prognoza kojom se najavljava loše vrijeme, a time i mogućnost vode u jami te prekid prijeko potrebnih helikopterskih letova kojima se stalno prevozilo spašavatelje i nužnu opremu iz Berchtesgadena na planinu visoku 1843 m. O transportu pješke nije se htjelo ni razmišljati.

Talijani kreću

U četvrtak navečer, četiri i pol dana nakon nesreće, njemačka je vlada talijanskim spašavateljima uputila službeni poziv za pomoć. Konačno se nešto pokrenulo! Koliko je to s jedne strane bilo dobro i pozitivno, toliko je s druge strane značilo i da je u akciji spašavanja dobrano zaškripjelo, da nema dovoljno ljudi, a dragocjeno vrijeme koje se moglo uštedjeti ranijim pozivanjem nepovratno je iscurilo. U petak se vremenska prognoza obistnila i helikopteri su ostali na sigurnom, u bazi. Prekid u prijevozu spašavatelja i opreme dodatno je opteretio već ionako napeto stanje. Hrvatski spašavatelji, sad već peti dan u punoj pripravnosti, takoreći na kućnom pragu, s ruksakom na ledima, bili su na rubu živaca. Neki od njih trošili su svoje godišnje odmore koje su započeli već u ponedeljak, s pravom očekujući da će odmah krenuti put Bavarskih Alpa.

Petak je, 13. lipnja, peti dan od nesreće, 17 sati 38 minuta. Cave-Linkom stigla je toliko iščekivana poruka: transport je krenuo! Prvi cilj bio je Bivak V, na koji je Johann stigao u subotu tokom noći. Odmor na bivku bio je dobrodošao radi liječničkog pregleda, davanja odgovarajućih lijekova i odmora od transporta koji je za Johanna bio veoma naporan. Talijanski spašavatelji, koji sada već aktivno sudjeluju u spašavanju, uvidjeli su da će, ako uskoro ne stigne još spašavatelja, koji bi preuzeли nove dionice jame, doći do zastoja u transportu zbog premorenosti i općeg nedostatka ljudi. U stalnim pregovorima s Bergwachtom pokušavali su im ukazati na potrebu za pozivanjem još ljudi, no nisu ih uspjeli uvjeriti. U subotu se transport nastavio kroz Dugi meandar prema Bivku IV na 920 m dubine, na koji je konačno stigao u nedjelju, 15. lipnja, u prijepodnevni satima. Transport već traje četrdesetak sati. Johannovo stanje na tom segmentu puta pratio je njemački liječnik koji se putem veze postavljene u jami redovito konzultirao s timom liječnika na površini. Za to je vrijeme bilo u tijeku opremanje vertikalna za transport prema Bivku III na oko 700 m dubine, u kojem je sudjelovalo oko 50 spašavatelja.

Procedure, procedure

U nedjelju, 15. lipnja, u 14:28 sati, tjedan dana nakon nesreće, Komisija za speleospašavanje HGSS-a primila je od njemačkog Bergwachta službeni telefonski poziv za pomoć u akciji spašavanja. Naravno, HGSS je na poziv odmah odgovorio pozitivno te su dva spašavatelja, Dinko Novosel i Danijel Frleta, odmah krenuli prema stožeru speleospašavanja u Berchtesgadenu kako bi izvidjeli stanje, prenijeli nam korisne podatke i pomogli Bergwachtu u postupku pozivanja službenim državnim kanalima. Zbog tjedan dana duge uzaludne pripravnosti, tijekom koje su neki potrošili svoje slobodno vrijeme i godišnje odmore, broj spremnih spašavatelja praktično se prepoložio. No i taj je broj bio dovoljan. Spašavatelji iz HGSS Stanica Delnice, Dubrovnik, Ogulin, Split, Šibenik, Zadar i Varaždin došli su tijekom nedjelje u Zagreb, gdje su prespavali, kako bi mogli krenuti put Njemačke čim stigne službeno odobrenje. Naša prethodnica stigla je u Berchtesgaden u ponedeljak u ponoć, a malo poslije 1 sat u noći stigao je i službeni poziv e-mailom u kojem se tražila

Bivak za medicinsko zbrinjavanje

Ekipa hrvatskih spašavatelja spremna za polazak

mobilizacija 25 spašavatelja HGSS-a, jednog liječnika te oprema potrebna za spašavanje do 900 m dubine. U ponedjeljak ujutro Bergwacht Bayern i Bavarsko državno ministarstvo unutarnjih poslova, graditeljstva i prometa uputili su službeni poziv za pomoć preko Hrvatskoga konzulata u Münchenu na adresu Državne uprave za zaštitu i spašavanje Republike Hrvatske i HGSS-a. Čovjek bi pomislio, dok se politika dogovori, čovjek će umrijeti u jami.

Napokon su, osmi dan nakon nesreće, nakon svih natezanja, diplomacije, moljenja, uvjeravanja i apeliranja, hrvatski spašavatelji krenuli prema nešto više od 400 km udaljenom Berchtesgadenu. Kolona iz Zagreba krenula je u ponedjeljak, 16. lipnja, u 6 sati ujutro, a spašavatelji iz Stanica Rijeka i Pula odlučili su se sastati s nama na odmorištu Voklo iza Ljubljane, inače već pomalo tradicionalnom sastajalištu planinara i alpinista koji idu u pohod slovenskim Alpama. Broj spašavatelja na dugo iščekivanom putu bio je 24, a ne treba zaboraviti ni našu izvidnicu s kojom nas je bilo ukupno 26. Ekipa je bila miješana, sastavljena od prekaljenih spašavateljskih »iskusnjara«, poput Tea, Ane i naravno Bakše, ali bilo je tu i nas mladaca, još lagano zelenih kada je u pitanju speleospašavanje. U nama su se izmjenjivali različiti osjećaji jer nitko zapravo nije znao što nas tamo u jami čeka pa su se sukladno tome i gomilala pitanja na koja smo željno iščekivali

odgovore. Ima li vode, hoćemo li biti stalno mokri, je li hladno, kakva je morfologija jame, idemo li duboko, gdje (s oproštenjem) kenjamo u jami, kakva je logistika i još bezbroj toga. Točno u podne, kao u kakvom vesternu, stigli smo u Berchtesgaden, u zapovjedni stožer akcije spašavanja, koji je bio smješten u vatrogasnoj postaji. Parkiralište ispred zgrade bilo je zatrpano vozilima svih mogućih interventnih službi, uz neizbjježne novinare koji su u nedostatku novih podataka laštili objektive na kamerama i pripremali se za sljedeći izvještaj uživo. Zbog izostanka doručka, prouzročenog ranim dizanjem i uzbudjenjem, bili smo već prilično gladni pa smo kao pravi balkanski narod odmah krenuli meziti nasred spomenutog parkirališta. Ubrzo po dolasku, jedan nam je od njemačkih spašavatelja, kojeg smo zbog sličnosti s likovima iz filma Jamesa Camerona odmah prozvali Avatar, održao brifing o stanju u jami te nas upoznao s našim zadatkom i njihovim očekivanjima. Kako je rekao, vremenska je prognoza bila dobra i stabilna, a Johann se osjećao malo bolje iako ga je boljela ruka. Goreći od želje da što prije krenemo u jamu, neugodno smo se iznenadili kad nam je Avatar rekao da smo zapravo pričuvna, »backup« ekipa, koja će dežurati i uskočiti u slučaju da se netko od spašavatelja ozlijedi ili se koja ekipa umori. Plan je bio da se tim od deset ljudi za nekoliko sati helikopterom prebací na

planinu, gdje bi u planinarskom domu čekao potencijalni ulazak u jamu, dok bi ostatak spašavatelja ostao dežurati u vojarni u Berchtesgadenu. Pa zar smo došli zato da sjedimo ispred jame i sunčamo se?! Znali smo da su talijanske ekipe već nekoliko dana u jami i da im sigurno treba zamjena. Nisu ni oni supermeni. No sve je uzalud, ne daju nam ući. Na trenutke se čak činilo da nisu baš sasvim sigurni u naše sposobnosti pa je možda ipak bilo bolje da ostanemo vani, na sigurnom. Naše razočaranje i nezadovoljstvo bili su na vrhuncu, ali nije bilo pomoći. Uputili su nas u vojarnu malo dalje u gradu, unutar koje je bila organizirana glavna logistička baza spašavanja. Zanimljivo je da je upravo u toj vojarni vojsku služio mladi i ambiciozni penjač Andreas Hinterstoisser, koji je sa svojim partnerom Tonijem Kurzom tragično poginuo pri pokušaju svladavanja jednog od tri alpska problema, sjeverne stijene Eigera 1936. godine. Na ulazu su nas dočekali uredni njemački vojnici te su, salutiravši nam kao u filmu, otvorili rampu. Kad smo ušli, imali smo što vidjeti. Golemo dvorište, okruženo zgradama klasičnoga vojnog, ali ugodnog stila, bilo je puno svega i svačega. Takvu logistiku još nismo vidjeli. Odmah nam je u oči upalo nekoliko policijskih helikoptera, više velikih prikolica punih opreme namijenjene speleospašavanju, s natpisom Bergwacht Bayern, razni vojni šatori, stalno opskrbljeni toplovom, kuhanom hranom i hladnim pićem, a bio je tu i šator za – pazite sad! – psihološku pomoć. Eh, to ti je prava Europa! Što god zamislis da bi tamo trebalo biti, toga sigurno i ima. Smjestili su nas u jednu od zgrada vojarne i objasnili gdje spavamo, gdje se tuširamo, obavljamo 1 i 2, a jedan od važnijih podataka bio je i taj da hrane i pića ima dovoljno i kad god zatreba. Odmah smo iskoristili tako lijepo prezentiranu opciju hranjenja, a posebno je to temeljito učinio naš prijatelj Dokoza, u čijem su se tanjuru našle goleme količine pečenja. Među spašavateljima koji su se muvali po vojarni, Ana je naletjela na svoga dobrog prijatelja kojeg je upoznala na speleološkim istraživanjima u Austriji. On nam je pripovijedao o sistemu koji su osmisli posebno za izvlačenje nosila kroz 200-metarsku vertikalnu iznad Bivka 0. Kad smo vidjeli skicu sistema i čuli objašnjenje kako radi, u čudu smo se pogledali i zaključili da je jedino prikladno ime za takvo što »sistem hrčak« jer je neodoljivo podsjećao na hrčku koji trči u svom kolatu za igru.

Odlazak na Untersberg

U međuvremenu, Bakša je u dogovoru s još nekoliko spašavatelja napravio popis onih koji idu dežurati na planinarski dom i onih koji ostaju u gradu. Na svoju sreću, bio sam u ekipi koja je išla gore. Zbog najavljenoga, skorog leta, imali smo razmjerno malo vremena da spremimo svu potrebnu opremu za spašavanje i boravak u jami. U samo sat vremena razvrstali smo, razdijelili i po transportnim vrećama posložili sve potrebno za spašavanje s oko 600 m dubine, uključujući i hranu, bivke i vreće za spavanje. Filozofija nam je bila: budi autonoman, ako boga znaš! Ekipa koja je trebala poletjeti sa sobom je ponijela otprilike pola pripremljene opreme, dovoljno za opremanje 300 m jame, te opremu za bivakiranje. Među raznim vijestima koje su prštale sa svih strana našla se i jedna osobito zanimljiva. Naime, netko je iz jame javio da je voda u njoj vjerojatno zagađena te da neki spašavatelji imaju probavnih problema, na što smo pomislili: oh, super, samo nam još treba da unutra jedni po drugima povraćamo i zbog driske trčimo uokolo po kanalu. No spremni su domaćini i za to imali rješenje. Svatko od nas dobio je nekoliko tableta za dezinfekciju vode, kojima bi se taj problem trebao sprječiti. Za let helikopterom morali smo obući vlastite pojaseve, a dodatno su nas »okitili« i svojim prsnim pojasevima i pupcima, kojima smo se obvezno morali osigurati u kabini tijekom leta. Od stričeka smo dobili posljedne upute o ponašanju u helikopteru i mogli smo krenuti. Let je bio ugodan, nimalo sličan onome u nama znanom helikopteru Mi-8 u kojem buka i vibracije dosižu zavidne razine. Za razliku od spomenute ruske leteće tvrdave, ovi su helikopteri bili mnogo manji pa su zbog toga naš prijevoz morali obaviti u nekoliko letova. Nešto malo prije 18 sati svih nas desetero sletjelo je na mali improvizirani helidrom smješten nedaleko od ulaza u jamu. Tamo je bio i pravi, veliki kontejner koji je služio kao terenski stožer, s telefonima, Cave-Linkom, pločom prekrivenom desetcima papirića s bilješkama, nacrtima jame i kojećim drugim. U blizini je bio postavljen velik vojni šator za odmor spašavatelja, koji je ujedno služio i kao spremište ruksaka i opreme. U okolini se nalazilo i nekoliko manjih šatora, a među kamenjem oko jame bile su raspoređene plastične kutije u kojima je također bila oprema, hrana i druge sitnice. Mjesta na podu

kuda su prolazili kablovi speleotelefona i Cave-Linka bila su posebno označena fluorescentnim sprejem kako bi se spriječilo gaženje po njima. Čim smo došli, pozdravili smo se sa spašavateljima na ulazu i malo popričali o općenastalim prilikama. Neki su bili vidno umorni, iscrpljeni radom u jami, a većina njih i ljuti što se sve odvija tako sporo i što akcijom više rukovodi politika, a manje struka. Naši su Istrijani vješto razgovarali s talijanskim kolegom zvanim Fof, koji je zbog velike radiostанице u ruci i svoga nastupa davao dojam da je тамо glavni, ako ni za što drugo, onda barem za komunikacije. Naravno, na pristojnoj udaljenosti od jame nalazili su se i novinari, spremni za fotografiranje i najmanjih naznaka bilo kakvog pomaka na sceni. Naš vodič, mladi spašavatelj Franz iz Bergwachta, koji nam je dodijeljen kao vječna pratrna za našeg boravka u planini, odveo nas je do planinarskog doma udaljenog kojih 30 minuta hoda od ulaza u jamu. Po dolasku nas je obavijestio da su nam svi troškovi hrane i pića plaćeni, što nam je ipak izmamilo osmijeh na lice jer je točeno pivo iz berchtesgadenske pivovare bilo prilično dobro. Ma, lažem – bilo je odlično! Razgovarati je bilo ugodno, ali umor zbog ranog ustajanja, putovanja i svega ostalog ipak je počeo djelovati na nas. Na spavanje smo otišli pomalo razočarani znajući da talijanskim kolegama treba pomoći, a nama doslovno brane ulazak u jamu. Sutra je novi dan.

Besplatan godišnji uz stalan nadzor

Utorak je ujutro, 16. lipnja, deveti dan od nesreće. Vrijeme je i dalje dobro, unesrećeni se drži, a u jami je trenutačno pedesetak spašavatelja. Nalaze se u Bivku II, na oko 500 m dubine. Današnji je plan bio obaviti transport kroz veoma zahtjevan meandar na oko 430 m dubine, kojeg su se svi pomalo pribojavali, i do večeri dopremiti Johanna do Bivka I, u dijelu zvanom Nirvana. Tamo bi se mogao dobro odmoriti za finalno izvlačenje kroz preostalih tristotinjak metara uglavnom čistih vertikala. Jutarnje buđenje obavljeno je uz umivanje ledenom vodom, a zatim je uslijedio doručak. S Bakšom, koji je ostao u glavnom stožeru, planirali smo održavati vezu preko naših radiostanica, no zbog slabog signala to nije uspjevalo onako kako smo zamislili. Sve nas je zanimalo jesu li dolje uspjeli dogоворити naš ulazak u jamu, no saznali smo da još ništa od toga nije na vidiku.

U šali zaključujemo da se moramo pripremiti na još jedno cjelodnevno »ispaljivanje od dosade«. Vrijeme smo odlučili prikratiti laganom šetnjom u okolini planinarskog doma jer je krajolik zaista bio lijep. No pokušaj odlaska u šetnju spriječio je naš (pre)vjerni vodič, sada više ne Franz, koji je otišao, već njegov stariji kolega. Nije nam bilo sasvim jasno zašto se ne smijemo udaljavati od kuće, no kad smo mu objasnili da samo želimo u šetnju, pristao je, ali isključivo uz njegovu pratnju (bio nam je doslovno kao sjena). Neobično. U šetnji smo sreli planinara Hrvata (a koga bi drugoga) koji već dugo živi u Njemačkoj te smo skupa s njim posjetili i jednu manju špilju. Malo iza podneva stigla je vijest da nosila ulaze u meandar na -430 m te da iz jame izlazi deset talijanskih spašavatelja, a drugih deset u nju ulazi. Opet nismo mogli a da se ne zapitamo zašto u jamu šalju umorne ljude kada nas 26-ero svježih spremno čeka na polazak. Zbog komešanja u vremenskoj prognozi, bilo je dogovorenovo da će u slučaju lošeg vremena Johanna s planine spustiti zemaljskim putom te da će se naša ekipa s planinarskog doma priključiti transportu. U međuvremenu smo ručali, preživali, pili pivo, još malo šetali, večerali i opet preživali. Možda bi se to moglo shvatiti i kao godišnji odmor na planini, s lijepim vidicima, dobrom hranom i finim pivom koje plaćaju Nijemci. Radi lakšeg probavljanja obilne večere, pa dobro, i »crva u guzici«, neki od nas otišli su prošetati na obližnji vrh Hochtron. Naš je vodič ipak postao malo popustljiviji pa nas nije pratio baš sasvim u stopu. I tako, dok smo se mi lagano vraćali s večernje šetnje i čavrljali o tome kako ćemo još jedan dan provesti na »plaćenom godišnjem«, dogodio se neočekivan obrat. Naime, talijanski spašavatelji u jami, već izmoreni preko svake mjere, tražili su od vodstva akcije da nas konačno pošalje u jamu jer sami neće moći proći kroz meandar. Od nas se tražilo da što hitnije dođemo do ulaza u jamu i pripremimo se za ulazak. Počinjemo, dakle, noćnom smjenom, pomislio sam.

Idemo u jamu

Trčeći smo se vratili do doma, brzo ugurali sve stvari u ruksake i odmah krenuli prema jami. Tempo je bio brz, ali to nas nije smetalo jer smo konačno nekamo krenuli! Malo poslije pola 10 navečer svih desetero nas bilo je na ulazu, gdje

smo saznali da i drugi dio naše ekipe od desetero ljudi dolazi helikopterima iz vojarne. Preostalih šestero spašavatelja ostalo je u stožeru akcije u punoj pripravnosti. Definicija našeg zadatka sada se malo izmjenila i više nije bila samo pomoći talijanskim kolegama, već u potpunosti preuzeti dionicu u vrlo uskom i zahtjevnom meandru te dopremiti Johanna u bivak u Nirvani. Čim smo došli na ulaz, krenulo je opremanje, oblačenje opreme i preslagivanje transportnih vreća. Stavlajući stvari u transportnu vreću, brzo sam razmišljao što sve ne smijem zaboraviti. Stvari poput buffa, drek-papira, astrofolije, vode, čudotvornih protuproljevnih tabletica, čokoladica za energiju, noža i obveznog vestona nije bila opcija zaboraviti. Ipak, nije bilo jasno koliko ćemo dugo biti u jami. Kako nismo bili sigurni ima li dolje opreme za opremanje i je li možda nešto i opremljeno za transport kroz meandar, pitali smo vezom kakvo je stanje. Dobili smo odgovor da u

jami ima dovoljno opreme i da je naša dionica već opremljena za transport. Hajde, lijepo, pomislio sam, baš su dragi. Ipak, nakon kratkog vijećanja zaključili smo da je sigurnije uzeti nešto opreme sa sobom, zlu ne trebalo. Uzeli smo i nešto opreme za bivakiranje te prilično hrane. Kako su se vijesti tijekom akcije mijenjale velikom brzinom, nije bilo zgorega biti malo oprezniji. Malo poslije 22 sata prva se ekipa počela spušтati u jamu. Bio sam među prvima, ako se dobro sjećam, iza Morena, spašavatelja iz Pule. Jurili smo dolje, žureći da što prije prođemo velike vertikale do pomoćnog Bivka 0 na oko -300 m. Na putu smo ustanovili da trasa izvlačenja nije posve opremljena, kako su nam rekli, te da će trebati još opreme. Odmah smo pomislili da bi se isto moglo dogoditi i u meandru te smo na površinu javili da ekipa koja još nije krenula ponese dodatna užeta, bušilice i željezo. Iznenadenja su se samo nizala. Dvadesetak minuta prije ponoći svih nas dvadesetero ušlo je u jamu.

Ulaz u jamu Riesending-Schachthöhle

Jama je bila lijepa, prostranih vertikala i (barem ondje) suha pa smo ustanovili kako bi bilo lijepo posjetiti je nekom drugom zgodom. Oko pola jedan dolazimo na Bivak 0, na kojem srećemo umorne spašavatelje, više se ne sjećam kojih nacionalnosti. Uz kratak pozdrav nastavljamo prema meandru. Putem nas prati telefonska žica te tu i tamo koji komad opreme, ali od velikih količina opreme koje su nam spominjali na površini nigdje ni traga. Lagano se češkamo po glavi i dolazimo do ulaza u zloglasni meandar. Uf, koje sranje! Usko, klizavo do bola, dugačko, visoko. Nije ni čudo da su se na spomen tog meandra svi snebivali. Svjetla točka u svemu tome bile su metalne šipke zabijene u dnu meandra, bez kojih bi kretanje u njemu bilo vrlo nezgodno i opasno. Posebno smo ih slavili poslije, tijekom transporta, koji bi bez njih bio prava glava u torbi. Prolazili smo kroz meandar, gledali gore, gledali dolje, a sidrišta i užeta ni za lijek. Dakle, ništa nije bilo postavljeno, a informacije su očito bile pogrešne. Ona stara »uzdaj se u se i u svoje kljuse« po tko zna se koji put pokazala točnom. Spuštali smo se dalje kroz meandar, sada više u dubinu nego u dužinu. U daljini su se počeli naslućivati nejasni glasovi talijanskih kolega. Među prvima sam došao do njih i kako to uvijek bude u jami, veselio se susretu s drugom ekipom. Međutim, kad sam ih ugledao, zapravo sam video zombije umorne od života. Nezainteresirano su nas pozdravili i nastavili gledati u prazno. Dani boravka u jami, premalo odmora i previše teškog posla ostavili su svoj trag. Došli smo u posljednji trenutak.

Sastanak s Talijanima

Cijela naša ekipa stigla je do talijanske oko 3 sata ujutro. Tada smo saznali da je jedan naš član zbog suženja odustao i krenuo van iz jame, zbog čega nas je sada bilo 19. To je izazvalo malu zbrku u stožeru akcije jer se neko vrijeme nije znalo je li ozlijeden i gdje se točno nalazi, no pitanje je ubrzo riješeno kad su ga pronašli kako spava u šatoru na ulazu u jamu. Poslije je helikopterom prebačen u grad, a na ulaz je stigao Teo, koji se skrbio o tome da nam u jamu stižu pouzdane vijesti, a naše je informacije prenosio stožeru. Talijani su nam rekli da smo vani dobili pogrešne podatke, da linija za spašavanje gotovo uopće nije bila postavljena te da su oni sve postavljali sami tijekom transporta.

Transport ide polako

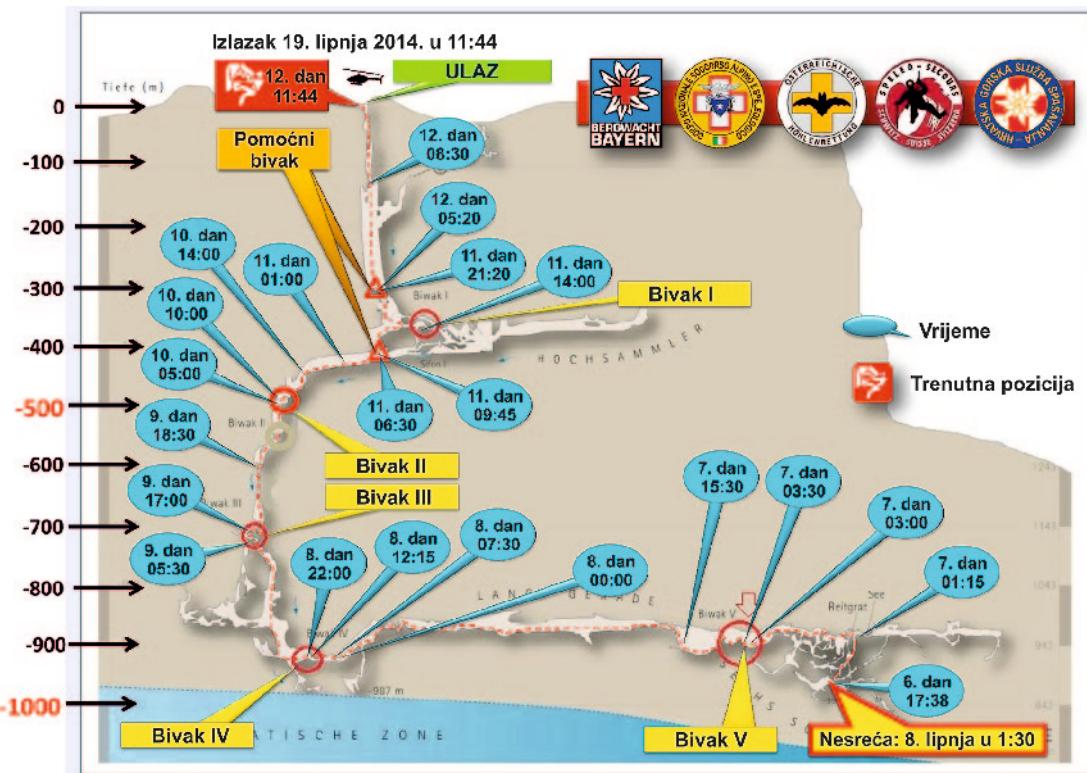
Nije ni čudo da su se premorili. Dogovorili smo se da ćemo transport nosila i vođenje te dionice preuzeti mi, a oni će nam pomoći koliko mogu. Krenuli smo na posao. Kako je kanal u tom dijelu prilično uzak i strm, dionice za izvlačenje bile su podijeljene na više manjih segmenata. Naše su se ekipe rasporedile duž kanala i svaka je opremala svoju dionicu sistemom za koji je mislila da će najlakše izvući nosila. Odozdo je dopirao žamor, što je značilo da su nam nosila već blizu, ali putovala su jako sporu. Povremeno smo čuli Johannovo nerazgovijetno zapomaganje, iz kojeg smo samo razaznali riječi »dosta, ne mogu više«. Marin i ja rješavali smo kratku dionicu na kojoj je nosila trebalo izvući bočno, iz veoma uskog i strmog, ali ne i vertikalnog kanala. Mjesto je bilo nezgodno, ali tu nije bilo pomoći. Pitali smo za savjet Bakšu, koji je bio blizu nas, a on je samo rekao: »Dečki, što god napravite, bit će dobro«. Odlučili smo se za sistem sv. Bernarda i počeli izrađivati sidrište. U potrazi za svrdлом, kopao sam oko bušilice i po svim dostupnim transportnim vrećama, no svrdla nije bilo. Pa nismo valjda u žurbi zaboravili svrdlo! Vikao sam ljudima ispod nas da pitaju za svrdlo jer je možda slučajno završilo na nekom od nižih sidrišta. Obavijest stiže: svrdlo je negdje dolje i ne mogu ga poslati. Odgovaram da nam treba jer bez njega Johann neće izaći. Tako smo se neko vrijeme natezali hoće-neće, a nosila su u međuvremenu stigla na sidrište ispod nas. Kako transport ne bi čekao, pripremio sam cijelo sidrište u rukama: pločice stavio na fiksive, karabinere u pločice, gurtnu u karabinere, Sv. Bernard s užetom u gurtnu i tako sve držao u rukama. Sada smo

već vidjeli nosila kako zapinju na najužem dijelu, uz Johannovo zapomaganje. Svrđlo je konačno ipak stiglo pa je Marin brzo bušio rupe u koje sam odmah stavljao fikseve s ostatkom sistema. To je vjerojatno bio najbrže složeni Sv. Bernard u cijeloj akciji jer smo praktično ukopčavali uže u nosila dok smo još zatezali matice na fiksevima. Tu smo također naučili da se sva pravila naučena na tečajevima u ovakvim prilikama mogu ostaviti po strani i da se ponekad može, smije i mora improvizirati i ne poštivati pravila. U ovom smo slučaju umjesto obveznoga trostrukog sidrišta za spašavanje, za Sv. Bernard napravili dvostruko jer je to u tom trenutku bila jedina opcija. Kad smo Johanna izvukli iz suženja na malo širi prostor, gdje je bio napravljen improvizirani bivak, prvi put smo ga dobro vidjeli. Talijanska doktorica Gigliola Mancinelli, koja se na toj dionici skrbila o njemu, pucketala je prstima kako bi ga prizvala k svijesti. Lice mu je bilo izmučeno od teškog transporta, a oko oka imao je velik podljev. Povremeno je zapomagao i mumljao, a budući da je jamu poznavao kao svoj džep, točno je znao gdje se nalazimo i koliki nam problemi tek dolaze. Učinilo mi se da misli kako neće moći proći kroz meandar.

Pada kazaljka

S opremanjem je trebalo krenuti dalje. Bilo je pola 7 ujutro. U međuvremenu je doktorica Gigliola pregledala bolesnika, dala mu lijekove, provjerila kateter i obavila ostale potrebne zahvate prije daljnog transporta. Bila je vidljivo umorna i pothlađena pa joj je Marin džentlmenski dao svoju bivavreću da se malo odmori i ugrijе dok čeka. Pola talijanske ekipe krenulo je van iz jame ili na odmor u Bivak I, gdje je bio i naš cilj. Kad smo presložili opremu i provjerili kako izgleda nastavak meandra, zaključili smo da će prije Bivka I biti potrebno napraviti još jedan improvizirani bivak za stanku i odmor u malom proširenju u meandru. Nešto opreme za svaki slučaj preuzeли smo od Talijana koji su išli prema izlazu. Počeli smo s opremanjem. Marin i ja radili smo protuteg kad smo ustanovili da imamo prekratko uže i još k tome »devetku«, koja se po PS-u ne rabi u spašavanju. No drugog užeta nije bilo pa je ovo odmah promaknuto u najbolje koje imamo. Iznad nas nalazila se dugačka tirolska priječnica, za koju je trebalo još ljudi pa sam ja otišao gore, a Marin je radi lakšeg

sporazumijevanja s Talijanima ostao dolje jer je znao ponešto talijanskoga. Poslije mi se pridružio na sidrištu na tirolskoj, gdje smo čekali da nosila dođu do nas. Umor je polako počeо djelovati jer smo bili budni već više od 24 sata. Onako obješeni na sidrištu, zadrijemali smo, pogotovo Marin. Rijetko sam video da ga san tako jako svlada usred akcije. Kad su nosila prošla tirolku, bili smo vrlo blizu našega sljedećeg, priručnog, ali prijeko potrebnog bivka. Pôd u meandru poravnali smo kamenjem i dodatno uredili transportnim vrećama, a postavili smo i Steinbergov bivak kako bi Johannu bilo što udobnije dok čeka. Transportnih je vreća bilo posvuda i trebalo je dobro paziti da se koja s važnim stvarima ne bi zagubila. Sati su polako, ali neumorno tekli i već je bilo prošlo podne kad je Johann stigao u bivak. Zbog jakih bolova koje je trpio zbog položaja u nosilima, česte pauze u bivcima bile su mu prijeko potrebne, a nama su ostavljale vremena za opremanje sljedećih dionica. Liječnički su nadzor tamo preuzeila dva, ako se ne varam, austrijska liječnika. Glad nas je prisilila da nešto pojedemo, usput se odmorimo i zajedno razmislimo što ćemo i kako dalje. Srećom, ponjeli smo mnogo vlastite hrane jer je ona koju smo dobili od logistike bila uglavnom sastavljena od slatkiša, bombona i suhog voća, dok mesa i sira nije bilo ni za lijek. Petru i Vedrana uhvatila je nekakva driska pa su nekoliko puta na smjene trčkarali do bočnoga, slijepoga kanala u kojem su potražili spas. Sve nas je zabrinjavao dugačak, uzak i visok meandar ispred nas, a usporedljivanje širine nosila sa širinom meandra tjeralo nas je na pomisao »ovo tuda neće proći«. Bakša, Frleta i Moreno kretali su se po meandru mozgajući kako riješiti problem. Rukama ga ne možemo nositi, horizontalno ne može proći jer je previše usko i vijugavo. Možda vertikalno? Koji uopće sistem primijeniti? Tirolke, protutege? Bernarde? Ne. U tim trenucima moral ekipe pao je na niske grane, a umor, naizgled nerješiv meandar i cjelokupna situacija oko nas neumoljivo su ga pritiskali kao neki nevidljiv uteg. Dodatna je dilema bila i kuda točno Johannu transportirati. Naime, naš je prvotni zadatak bio proći kroz meandar i dopremiti ga do Bivka I u Nirvani. No taj bivak nije bio na izravnom putu prema ulazu, nego se nalazio u bočnom, slijepom kanalu koji je također trebalo opremiti za transport i na to gubitit vrijeme, snagu i opremu. Nije bilo

Vremenski prikaz napredovanja nosila kroz jamu

jasno ni tko će ga odanle dopremiti do Bivka 0 pri dnu velike vertikale, gdje bi ga po dogovoru preuzezeli Austrijanci. U tom slabom stanju duha morilo nas je mnogo pitanja, a bilo je premalo odgovora. Malo-pomalo, uz okrjeđu i odmor, odlučili smo pitanja i probleme rješavati polako i po redu, kako su nailazili ili, kako bi moj instruktor Frfa rekao, »stali smo na balun«. S opremom smo stajali loše pa smo pregledali sve transportne vreće i pojaseve kako bismo utvrdili čime točno raspolaćemo. Telefonom smo zatražili pomoć od deset spašavatelja te još fikseva, pločica i akumulatora za bušilice. Nije bilo jasno hoćemo li to dobiti ili nećemo, ali ako dođe, dobro će doći. Nakon mnogo mozganja odlučeno je da će se transport u meandru napraviti pomoću niza protuutega s nosilima u vertikalnom položaju. Zamisao je bila dobra, vjerojatno i jedina moguća. Problem je bio, kao mnogo puta u speleospašavanju, kako dovoljno visoko zabiti sidrišta. To je iziskivalo vrlo riskantno penjanje, visoko po meandru, ali drugog rješenja nije bilo. Sistemi protuutega postavljeni su na svakom većem zavodu meandra, što je omogućavalo da se nosila

dignu do sidrišta i počnu preuzimati drugim protuutegom, dok je onaj prvi pomalo popuštao. Nosila su u tom trenutku bila razapeta između dva protuutega sve dok ih drugi nije potpuno preuzeo, a prvi propustio. Tako je postavljen put sve do izlaza iz meandra. Moral je sada bio u mnogo boljem stanju, a rješenje problema bilo je nadohvat ruke. Tijekom postavljanja dogovorili smo se da Johanna nećemo transportirati u Bivak I kako je prvotno dogovoreno, već da ćemo potegnuti sve do Bivka 0. Snaga se vratila, a s njom i osjećaj da ćemo to unatoč umoru sigurno moći odraditi. Nekoliko je ekipa produžilo dalje iza meandra kako bi postavile vertikale prije Bivka 0. Kad je sve bilo spremano za transport, upakirali smo Johanna natrag u nosila, a liječnik je napravio posljednje provjere. Johannu smo objasnili da ulazimo u nezgodan i uzak dio te da će ta dionica malo duže potrajati. Potvrđno je promumljao. Krenuli smo oko 17 sati. Kad smo napeli prvi protuuteg i uvukli Johannu u meandar, pomislili smo da će biti pravo čudo ako nigdje ne zapnemo. Nosila su putovala jako polako, metar po metar, što je bilo vrlo naporno.

Slava onome koji je postavio šipke za hodanje po meandru, bez njih bi netko sigurno pao! Stalno smo se premještali ovamo-onamo, išli od sidrišta do sidrišta i pomagali protuutezima u dizanju jer težina jednog čovjeka nije bila ni izbliza dovoljna za takvo razapinjanje nosila između dvaju sistema. Kako je na trenutke meandar bio jako uzak, nosila su stalno negdje zapinjala, a Johann nam je rukama pomagao koliko je mogao. Visjeti u vertikalnom položaju bilo mu je jako naporno jer ga je zbog velikog pritiska boljela noga. Govorili smo mu da je meandru ubrzo kraj, ali on je jako dobro znao gdje smo i koliko je još meandra preostalo. Ipak, metar po metar, sidrište po sidrište, i netko je počeo vikati »evo nas, izlaz iz meandra!«. To je definitivno svakome izmamilo smiješak na lice, čak i Johannu, koji je bio zaista sretan.

Kraj meandra!

Dionica za koju su svi, uključujući i nas, mislili da je gotovo neprolazna, ostala je za nama. Put kroz meandar trajao je malo više od tri sata. Pa dobri smo, bio je zajednički zaključak. Danko se odmah dohvatio telefona i na riječko-talijanskom pozvao Fofu kako bi ga izvijestio o napredovanju nosila. Na površini su bili gotovo šokirani brzinom kojom su nosila prošla kroz meandar. Po njihovim smo računicama trebali biti još satima daleko od kraja, što je dodatno napunilo naše zalihe morala i, kako to moj priatelj Marin voli reći, malo nas je ponio žar. Nažalost, Johannu taj žar nije bio od koristi jer su bolovi uslijed vertikalnog položaja bili prejaki i morali smo napraviti odmor u malom proširenju ispod vertikale. Dok su se doktori skrbili o njemu, Marin, Petra, Ruđer i ja naumili smo nešto prigristi i malo se odmariti. U transportnoj vreći s »hranom«, koja nam je poslana, pronašli smo »tonu« suhog voća pa smo od svega toga odlučili napraviti masakr suhim brusnicama. Čim smo se malo smirili, postalo je jako hladno. Ruđer i ja podijelili smo jednu astrofoliju, ispod koje je odmah bilo toplijе. Kako na podu nije bilo mnogo mjesta za sjedenje, zbog čega je pola Ruđerova gluteusa visjelo iznad male vertikale, zaključili smo kako je najbolje da se povežemo pupcima, tako da ga, ako u snu počne padati, tobož' »zadržim i spasim«. Kako god bilo, ugrijani pernatim jaknicama i astrofolijom, zaspali smo kao topovi na ugodnih gotovo pola sata (ili se barem tako činilo),

a Ruđer ipak nije nikamo pao. U međuvremenu se Johann također malo odmorio i bio je spreman za nastavak puta kroz nešto lakši, vertikalni dio transporta. Malo prije pola 9 navečer transport protuutezima opet je krenuo, sada u punoj raskoši prostora vertikale i bez zapinjanja u uskim prolazima. Marin, Antonio i ja našli smo se na istom sidrištu na tirolskoj priječnici koja je prolazila kroz cjevastoliki horizontalni kanal »tubu«. Bilo je diskusije o tome hoće li nosila strugati po podu zbog možda nedovoljne napetosti priječnice, no raspravu smo prekinuli zaključkom da ćemo to već nekako riješiti (kako to često biva). Do struganja i zapinjanja ipak je došlo, ali tome smo doskočili u hodu vukući priječnicu rukama, čime smo nosilima omogućili siguran prolazak do početka sljedeće dionice protuutega. S nosilima u rukama polako smo krenuli prema Bivku 0, sretni i zadovoljni što je naš dio transporta gotov. Sada već jako umorni, nadali smo se da će Austrijanci zaista preuzeti sljedeću dionicu, kako je bilo dogovorenog. U našoj su skupini prema bivku išla i dva austrijska doktora. Na naše čuđenje (možda je to i preblaga riječ), jedan od njih nije bio baš sasvim siguran u svoju tehniku kretanja po užetu i imao je problema s penjanjem i prekopčavanjem. Petra, Marin i ja samo smo se blijedo pogledali. Nisam ni sanjao da će nekom doktoru spašavatelju u ovakvoj akciji spašavanja, na više od 300 m duboko u jami, objašnjavati kako da se prekopča preko sidrišta. Prvo pupak, onda iskopčate krol, pa onda... Aj-aj-aj-aj-aj, počeo sam pjevući Mamu Juanitu da se primirim. I tako smo uz neobične speleološke instrukcije polako došli do Bivka 0. Oh, stigli smo, pomislio sam. To znači da smo svoje obavili. Bilo je pola sata prije ponoći. Johann je tamo bio već neko vrijeme i odmarao se za posljednju dionicu od 300 metara vertikala. Stanje naših umova već je pomalo nalikovalo na stanje zombija, ali čim smo u bivku ugledali nekakve paketiće suhog mesa, odmah smo se pribrali. Nakon toga, sjećanje mi se muti. Znam da je na red za penjanje prema izlazu čekalo prilično ljudi i da sam na upite »ideš ti?« uglavnom odgovarao sa »samo ti daj« jer sam se baš nekako fino smjestio među kamenjem u bivku. No koliko god fino i slatko bilo to dremuckanje, morao sam u jednom trenutku krenuti. Ah dobro, još »samo« tih 300 m, big deal, kao s prvog bivka u Mudima do izlaza. Na sidrištim se čekalo i spavalо. Bilo je

DPA

Johann Westhauser u rukama spašavatelja

tu i situacija kad je trebalo više puta vikati kako bi se netko probudio i prešao na već neko vrijeme slobodnu špagu. Sjećam se da su me budili na dnu velike vertikale (Ruder ili netko drugi) i govorili mi kako je na meni red da krenem, a meni ništa nije bilo jasno. Prekopčavanja na sidrištima postala su posve refleksna radnja, mišićna memorija koju je trebalo dobro kontrolirati kako se pretkraj ne bi dogodilo neko zlo. Iznad nas se lagano počela nazirati svjetlost zvijezda i jutarnjeg neba.

Svitanje

Iz jame sam izišao u četvrtak u pola pet ujutro. Taman je svitalo. Još nisam praktično ni izišao iz jame, a već su mi prišla dva momka iz Bergwachta, jedan s dekom, a drugi s vrućim čajem. Deka mi nije trebala jer sam se ionako skuhao penjući se u pernatoj jakni, ali čaj nisam odbio. Odmah su mi u ruke dali kemijsku olovku i papir na koji sam se morao potpisati radi evidencije izlazaka iz jame. Morao sam se dobro koncentrirati kako bi moj drhtavi nazovi-potpis poslije mogli i pročitati. Netko je sve to snimao kamerom i postavio mi pitanje o Johannovu stanju, na koje sam odgovarao

trudeći se da zvučim kao da sam odmoran i kul. Sve je to ispalо prilično traljavo, no nije bilo pomoći. Mozak je jednostavno htio malo odspavati. Gore se skupila nekolicina nas koji smo u posljednjih pola sata izišli iz jame. Sjećam se Švabe, Frane i Ante. Jednoglasno smo rekli »koja vožnja!«. Teo nas je pozdravio i malo pročavrljao s nama postavljajući nam uobičajena, očekivana pitanja: kako je bilo, jeste li ovo, jeste li ono... Na ulazu u jamu vidjeli smo ekipu od nekoliko »masnih čičica«, kako u šali zovemo ljude takvog profila, koji su postavljali posebno vitlo za izvlačenje nosila na posljednjim metrima vertikale. Ti, takozvani »masni čičice« zapravo su bili certificirani operateri za vitlo, što bi se uostalom i očekivalo za jednu Republiku Njemačku. Ubrzo su nam rekli da helikopter dolazi po nas i da se pripremimo za let. Eh, trebalo je sada u tom poluspavajućem stanju pronaći sve stvari po onim kutijama i ništa ne zaboraviti. Helikopter je stvarno došao brzo i došlo je vrijeme za rastanak s jamom i planinom Untersberg. Pomislio sam na Johannu i rekao »hajde, još malo i vani si«. Ukrncali smo se i mahnuli ekipi koja je na ulazu ostala čekati Johannov izlazak. Poslije smo saznali

da je posljednji hrvatski spašavatelj iz jame izišao u 5:24, a nosila su s Bivka 0 krenula prema izlazu u 5:10. Kad smo sletjeli u vojarnu, odmah smo produžili prema spaavaonicama, gdje su nas vjerno čekali kreveti. Neki su se čak išli tuširati, a meni se to u tom trenutku učinilo apsolutno nepotrebnim gubljenjem vremena. U spaavaonici su ljudi spavalni snom pravednika, čak i bez hrkanja. Skinuo sam sve sa sebe po brzom postupku i zavalio se jer sam znao da će to biti vrlo kratak san. Sunce je već izišlo, a i previše je uzbudjenja bilo u igri da bi ljudi mogli dugo spavati. Kao što je bilo i predviđeno, nakon nekoliko prevrćućih sati sna opet je krenulo buđenje. Prve radnje bile su umivanje i skidanje krvna sa zuba, koje se neobično dobro uzgojilo, vjerojatno zahvaljujući silnim slatkim stvarčicama što smo ih dolje jeli. Od nekoga tko je bio dobro informiran saznao sam da su nosila malo prije 9 sati prošla i veliku 200-metarsku vertikalu te da im je do izlaza preostalo još samo suženje i nešto vertikale. To su stvarno dobre vijesti; Johann bi mogao izići iz jame i prije podneva. To je zvučalo nestvarno. U dvorištu vojarne raspoloženje je bilo veselo jer je Johannov skori izlazak djelovalo na ljude kao eliksir olakšanja i zadovoljstva. Prijepodne je prolazilo uz doručak u onom već spomenutom šatoru gdje hrana ne presušuje i uz neizbjježne razgovore o snažnim dojmovima koje su ljudi ponijeli sa sobom iz jame. U prolazu smo se neprestano pozdravljali s poznatim licima koja smo pamtili iz zombi stanja u jami, zbog čega smo neka, sada malo odmornija, teško i prepoznali. Oko 11 sati stiže vijest da se nosila nalaze dvadesetak metara ispod ulaza u jamu.

Konačno, nakon jedanaest dana provedenih u jami, 274 sata nakon nesreće, 261 sat nakon dojave, u četvrtak, 19. lipnja 2014., u 11:44, unesrećenog Johanna Westhausera spasili su iz jame Riesending-Schachthöhle. Taj datum i vrijeme zapisani su kao njegov novi rođendan. U nošenju do helikoptera simbolično su sudjelovali članovi svih ekipa koje su sudjelovale u spašavanju: Italije, Austrije, Hrvatske, Švicarske i Njemačke. Johann je helikopterom odmah bio prebačen u traumatološku bolnicu u kojoj mu je nakon svega pružena medicinska pomoć.

Svi su se liječnici složili da je Johann za dlaku izbjegao smrt te da je preživio zahvaljujući odličnoj tjelesnoj kondiciji, »jakoj glavi« i maloj dozi sreće.

Slavlje na bavarski način

U stožeru i vojarni vladalo je iskreno veselje, svi su slavili, grlili se i međusobno si čestitali. U tom su sretnom trenutku sve razmirice i sve loše što se događalo tijekom akcije ostavljeni po strani. U 13:11 sati svi su spašavatelji izišli iz jame, a u 13:30 održana je konferencija za medije na kojoj su sudjelovali predstavnici svih spasilačkih službi koje su sudjelovale u akciji. Kako bismo se sad, kada je sve bilo gotovo, malo opustili i još štogod zanimljivo vidjeli, njemački su domaćini za one koje su to željeli organizirali izlet na Orlovo gnijezdo (Ijetnikovac i skrovište Adolfa Hitlera), dok su drugi mogli sudjelovati u analizi akcije. Većina nas je ustanovila da analiza zbog opće euforije neće biti bog zna kako realna i konstruktivna pa smo ipak radije otišli pogledati taj ne baš slavni dio njemačke povijesti. Na povratku smo saznali da su domaćini na veliko zadovoljstvo svih prisutnih u lokalnoj pivnici u gradu organizirali veliku proslavu u čast uspješnog spašavanja Johanna Westhausera. Mislimo smo da bi bio velik grijeh propustiti takvo što, bez obzira na to što smo čim prije htjeli krenuti doma i pošteno se naspavati. Do pivnice smo se odvezli u hrvatskom stilu: u pretovarenom kombiju kojem su na izlazu iz vojarne opet svečano salutirali. O događajima u pivnici ne treba previše pričati. Konobarice su bile pravo prsate, baš onakve kakve zamišljamo kada pomislimo na bavarske konobarice, a u rukama su nosile teško shvatljive količine piva. Ugođaj je bio slavljenički, pun zadovoljstva, veselja i ponosa. Govore su održali svi oni od kojih se to i očekivalo, a zatim su uslijedile čestitke, aplauzi, uručivanje zahvala vođama timova iz svake zemlje i, naravno, zdravica. Nakon toga su se odnekuda pojavile zgodne puce u bavarskim narodnim nošnjama i momci u »lederhohnama« koji su uz pljesak i pratnju instrumentalnog ansambla zaplesali na podiju. Naravno, puce su i među nama potražile partnere za polku pa se Bakša morao malo znojiti u vrućem zagrljaju. Nakon završetka službenog dijela na stol su došla klasična bavarska jela, koja su nakon suharaka u jami izgledala kao vrhunsko remekdjelo nekog kuhara s barem tri Michelinove zvjezdice. Nakon neumjerenoosti u jelu i (ipak manje) u piću došlo je vrijeme za polazak. Od kuće nas je dijelilo 5 – 6 sati oprezne vožnje jer vrag nikad ne spava, a pogotovo sada kad smo tako umorni i još k tome tako siti.

Umorna i zadovoljna ekipa*

Ako je netko pomislio da će u kombiju biti tišina jer će svi kao zaklani odmah zaspati od umora, grdno se prevario. Rasprava o svježim sjećanjima i događajima iz jame, iz planinarskog doma, iz stožera i vojarne, uz analiziranje svih mogućih i nemogućih detalja akcije, potrajala je od paljenja motora u Berchtesgadenu do njegova gašenja u voljenom nam Zagrebu. Negdje u Austriji, zbog opće dehidracije, dodatno pojačane jakom bavarskom kuhinjom, uhvatila nas je takva žed da smo kao lešinari vrebali prvu benzinsku postaju, na kojoj smo, naravno, pokupovali previše skupe vode. U Zagreb smo stigli u večernjim/noćnim satima četvrtka. Nakon četiri dana prepuna intenzivnih iskustava i provedena s istim ljudima, bilo je neobično rastati se od tih ljudi. Taj je osjećaj poznat svima koji su bili na malo dužim logorima, putovanjima ili ekspedicijama. Vidimo se, čujemo se, sretno, adio, čao... do neke druge prilike.

No, vratimo se pitanju iz naslova: koliko vrijedi ljudski život? Nakon svega ovoga mislim da i dalje nismo ništa bliže odgovoru nego što smo bili. Ali jedna je stvar ipak jasna: bez obzira na cijenu, vrijeme, težinu i zahtjevnost, stotine ljudi nesebično je dalo sebe i sudjelovalo u akciji spašavanja Johanna Westhausera, prijatelja, kolege, poznanika, speleologa. To nam ipak nešto govori.

Prema navodima Bergwacht Bayerna, u akciji spašavanja iz jame Riesending-Schachthöhle

ukupno je sudjelovalo 728 ljudi, a od toga su u jami bila 202 spašavatelja u sljedećem sastavu: 90 Talijana, 41 Austrijanac, 24 Švicara, 20 Hrvata i 27 Nijemaca.

Iznimno uspješnim sudjelovanjem u ovoj akciji spašavanja hrvatski su spašavatelji još jednom dokazali da su sposobni uhvatiti se u koštač s gotovo bilo kojim izazovom u speleospašavanju. U to su se u Njemačkoj uvjerile i druge spasiške službe, prvenstveno Bergwacht Bayern, koji dosad nije imao mnogo prilika surađivati s nama u takvim akcijama spašavanja. Analizirajući sami sebe, zaključili smo da je cijela akcija odradena profesionalno, sigurno i za te uvjete vrlo brzo. U jami smo radili kao pravi uigrani tim, bez individualizma, egoizma i potrebe pojedinaca za isticanjem samih sebe, što je temelj za dobar ishod spašavanja. Posebno bih spomenuo vođu našeg tima Darka Bakšića-Bakšu, iznimnog stručnjaka i taktičara, koji je dao svoje povjerenje mladim pripravnicima i spašavateljima te im omogućio da s malo spašavateljskog iskustva sudjeluju u tako velikom pothvatu.

* Članovi Hrvatske gorske službe spašavanja koji su sudjelovali u akciji spašavanja: Moreno Almassi, Ana Bakšić, Darko Bakšić (voda), Teo Barišić, Marko Budić, Ivo Dokoza, Robert Erhardt, Danijel Frleta, Matej Kajinić, Diego Košta, Ante Kovačić, Antonio Kovačić, Petra Kovač-Konrad, Franz Kožemelj, Marin Lukas, Tomica Matišić, Ruđer Novak, Dinko Novosel, Igor Petrić, Krešo Prskalo, Marko Rakovac, Tomislav Skender, Danko Škalamera, Ante Tomić, Vedran Vučić i Anton Vukičević.

Okamenjena šuma

Dojmovi iz šume starije od dvjesto milijuna godina

Ivana Eterović, Lovran

Jeste li ikad poželjeli prošetati šumom kakva je postojala u nekom od starijih geoloških razdoblja? Ako jeste, možda bi vas donekle zadovoljila mogućnost posredna uvida u jednu takvu šumu iz kasnog trijasa, staru više od dvjesto milijuna godina, i to na temelju njezinih fosiliziranih ostataka. Iako nije jedino takvo nalazište na svijetu, jedna od najvećih koncentracija okamenjenog drva može se naći u Nacionalnom parku Petrified Forest (doslovno Okamenjena šuma), smještenom u dnu sjeveroistočnoga kvadranta američke savezne države Arizone. Tek je najvišom razinom zaštite spriječena daljnja devastacija toga područja, ugroženog zbog toga što su okamenjena stabla izvanredan izvor raznorodnih i cijenjenih minerala (npr. za izradu nakita), a ujedno i besplatan suvenir, sudeći po dosadašnjoj praksi pojedinih posjetitelja, zbog kojih se to prirodno blago unatoč svim naporima nastavlja smanjivati iz godine u godinu. Sjeverni dio Parka proteže se dalje u Painted Desert, prekrasnu šaroliku pustinju obojenu različitim pastelnim nijansama, koja seže na sjever sve do istočne strane Grand Canyon-a.

Na sjeverozapadu Painted Deserta nazire se San Francisco Peaks, planinski lanac vulkanskoga podrijetla koji nadvisuje grad Flagstaff. U tom se lancu nalazi i najviši vrh savezne države Arizone Humphrey's Peak (3851 m), koji u tradiciji na tom području autohtonih indijanskih kultura ima posebno mjesto, kao mitska planina. Ako se vozite prema Parku iz smjera Phoenixa, svakako skrenite s autoceste u blizini grada Sedone, otprilike na kraju druge trećine puta prema Flagstaffu. U sastavu sedonske općine, naime, nalazi se prekrasan, ali slabo poznat kanjon Oak Creek, koji se katkad naziva manjim bratom Grand Canyon-a. Budete li imali više vremena, svakako se uspnite nekom od staza koje vode prema vrhu rubnih dijelova kanjona njegovom strmom i visokom stijenom crvenosmeđih tonova (odakle i naziv cijelog okruga Red Rocks County). U vršnom dijelu

kanjona česte su neobične formacije stijena nastale geološkim procesima tipičnima za cijelo područje visoravn Colorada. Time će na lijep način obogatiti svoj itinerar prije negoli se ponovno uključite na autocestu i nastavite prema istoku. Mi za to, nažalost, zbog vrlo bogata programa, nismo imali vremena, pa smo u čarobnim prizrama uživali samo s podnožja.

Nacionalnom parku Petrified Forest najbliži je grad Holbrook, uz koji prolazi dio legendarne Route 66, nekad glavne prometnice koja je spajala Chicago (Illinois) s Los Angelesom (Kalifornija). Painted Desert Inn, jedno od svratišta, danas rekonstruirano, u sastavu je Parka i prenamijenjeno je u muzej. U njemu se može vidjeti kako su nekad izgledali objekti takve namjene i kupiti kakav autohton suvenir indijanskih umjetnika koji u njemu izlažu svoje rukotvorine. Prilikom posjeta tom nacionalnom parku kasnoga proljeća 2015. odsjeli smo upravo u Holbrooku. Kako smo se približavali Parku, isprva daleka i nejasna pustopoljina počela je otkrivati sve više svojih boja i oblika.

U Parku je velik broj poučnih staza, koje nisu ni duge ni zahtjevne, no nama su ipak odnijele više vremena nego što smo predvidjeli, zbog živopisna i neuobičajena krajolika kojim prolaze. Zato se nismo dospjeli zaputiti i na neku od dužih, nemarkeranih staza, koje vode u njegove slabije poznate dijelove, gdje pružaju mogućnost samostalna istraživanja i bijega od gužvi, premda u tom nacionalnom parku i nema toliko mnogo posjetitelja kao u nekom od razvijenijih parkova. Nakon sedam vrlo vrućih dana što smo ih proveli na jugu Arizone, morali smo se priviknuti na hladnije i vjetrovite uvjete, a činilo se da bi se i naša mala jedanaestomjesečna planinarka rado vratila u niže pustinjske predjele jer joj je jak vjetar smetao pri disanju pa nije mogla bezbrižno uživati u planinarskom ruksaku, kako je navikla. Unatoč tomu što nam je prijetila kiša, zahvaljujući specifičnoj vremenskoj pojavi – rendžeri je slikovito nazivaju *donut effect*

– središte zamišljene »krafne« u kojoj se nalazio Park ostalo je suho, dok se moglo lijepo pratiti kako kiša zahvaća sva okolna područja.

Petrified Forest nalazi se na mjestu gусте тропске шуме која је ондје растла прије више од двесто милијуна година, када још нису постојали континенти какве познајемо данас, већ су били дијелом велике копнене мase Pangee, у којој се подручје данашње Arizone налазило vrло blizu ekvatora. Та је шума била stanište golemih vodozemaca i gmazova, међу njima i rаних dinosaura. Suprotно од данашnjih pustinjskih uvjeta, тада је то подручје било bogato vodom: rijekama, jezerima i močvarama, uz које су растла divovska stabla, mahom četinjače, poneka i šezdesetak metara visoka. Njihovi najближи današnji srodnici rastu на подручју jugoistočне Azije. Stabla srušена uslijed izloženosti vjetru ili vodi, који су oslabili njihovo коријенje, пала би у rijeku, а бујица би ih odnijela nizvodno, где су se s vremenom nasukala. Mnoga су tako nestala zbog daljnje erozije, no pojedina su prekrivena

vulkanskim pepelom nakon erupcije obližnjih vulkana, чиме је usporeно njihово raspadanje. Vodenи su tokovi далје razgrađivali takva stabla, а у raspadnutim dijelovima taložili су se sedimenti из pepela и други минерали, с временом потпuno zamjenivši organske dijelove raznobojnim kvarcom. Тако су naposljetku nastala окаменјена drva u dugim bojama, razbacana diljem Parka, и то пошто су далjnji геолошки процеси радikalno izmjenili krajolik u onakav kakav данас познајемо.

Svoj smoobilazak поčeli od južног ulaza u Park, kraj koјега је смјештен Rainbow Forest Museum. У njemu су izloženi неки од brojnih pronađenih fosila, diorame с prikazima krajoblika tipična за kasni trijas i други izlošci. Odmah iza музеја почиње poučna staza која prolazi uz највећи sačuvani primjerak окаменjenог drva u Parku (tzv. Old Faithful), чији је промјер три метра (Giant Logs Trail). У blizini се налази и poučna staza која vijuga највећом parkovnom koncentracijom petrificiranog drva, обухваћајуći

Old Faithful

primjerke duge do 35 metara. Potom se spaja sa stazom koja vodi do malog arhitektonskog kuri-zuma – rekonstruiranoga dijela kuće od ahata, vrste kremena, koju su izgradili prastanovnici

Giant Logs Trail

toga područja (Long Logs Trail, Agate House Trail). Upravo smo ondje opazili rašljorogu antilopu (*Antilocapra americana*, eng. American pronghorn) u elegantnu trku, jednu od tipičnih životinjskih vrsta Parka, koja živi samo u Sjevernoj Americi. Iako je već i šetnja tim stazama poseban doživljaj, najviše nas se dojmilo švrljanje među najšarenijim primjercima na tzv. Crystal Forest Trailu. Još su posebnije visoravni građene od vrlo mehanih stijena (tzv. mesa) na Blue Mesa Trailu, koji vodi među visoko erodirana brdašca plavih, ljubičastih i sivih tonova.

Brojni arheološki nalazi potvrđuju da je posrijedi prostor na kojem su vrlo rano obitavali i ljudi. Jedna od mlađih naseobina, tzv. Puerco Pueblo, nastala oko 13./14. stoljeća, danas je dijelom iskopana i rekonstruirana te se može razgledati, uz upoznavanje sa socioekonomskom strukturom njezinih stanovnika i načinom organizacije života u naselju. Teško je povjerovati da korito rijeke Puerco, jednoga od pritoka Maloga Colorada, koje je tijekom našega posjeta bilo potpuno suho, može

toliko oživjeti – pretežno uslijed ljetnih oluja – i to toliko da postane presudnim prirodnim resursom. U južnom dijelu naselja nalazi se jedan od najpoznatijih među mnogobrojnim petroglifima, za koji se vjeruje da je služio kao solarni kalendar jer za ljetnoga solsticija sunčeve zrake dotiču centar ugrebene spirale. Osobito velik broj petroglifa s ljudskim, životinjskim i geometrijskim motivima može se proučiti teleskopom s razgledne točke Newspaper Rock, gdje ih je u stijenu ugrebeno nekoliko stotina.

Neki od posjetitelja s kojima smo razgovarali u Parku obavijestili su nas da je lagano sniježilo u Nacionalnom parku Grand Canyon i da se slično vrijeme očekuje i u Holbrooku, što su nam poslije potvrdili i rendžeri. Naše uzbuđenje, koje je tinjalo već od trenutka kad smo to čuli, posve se razbuktalo kad smo ujutro nakon buđenja pogledali kroz prozor: na autima je bilo nekoliko centimetara snijega! Je li moguće da će nas tijekom našega posjeta Grand Canyonu priroda nagraditi neobičajeno hladnim vremenom za mjesec svibanj?

Blue Mesa Trail

IGOR ETEROVIĆ

Giant Logs Trail

Znači li to da bismo se čak mogli odvažiti otici do dna Kanjona? Brzo smo se spakirali i s nestrpljenjem krenuli prema sjeverozapadu, gdje nas je čekao kanjon svih kanjona!

IGOR ETEROVIĆ

Duboko zelena, duboko plava

Damir Šantek, Zagreb

Crna Gora u svojoj nutrini skriva pet nacionalnih parkova. Oni površinom zauzimaju nešto manje od 10 posto njene ukupne površine. Najpoznatiji je i većini planinara najatraktivniji nacionalni park Durmitor s kanjonom rijeke Tare, koji se od 1980. nalazi na UNESCO-voj listi svjetske prirodne baštine. Planinarima je izuzetno atraktivan i nacionalni park Prokletije, gdje se na samoj granici s Albanijom nalazi i najviši crnogorski vrh, Zla kolata (2534 m). Nacionalni park Skadarsko jezero još je jedan iznimno prostor koji Crna Gora dijeli s Albanijom. Nacionalni park Lovćen dobro je poznat ako po ničemu drugom onda po grandioznom Meštrovićevom mauzoleju crnogorskog gospodaru, slavnom pjesniku i vladiki Petru II Petroviću Njegošu.

Peti park je nekako u sjeni ovih četiri više-manje svakom poznatih. To je nacionalni park Biogradska gora. Ne, on se ne nalazi iznad Biograda na moru, nego

negdje na pola puta između Durmitora i Prokletija, u središnjem dijelu planinskog masiva Bjelasice, između rijeka Tare i Lima. Pejzaž tog krajolika karakteriziraju šume, livade, jezera i, naravno, kako smo u Crnoj Gori – planine.*¹ Najviši vrh Bjelasice je Crna glava (2139 m).

NP Biogradska gora na neki je način potpuno suprotan svemu onome što u mašti možete smjestiti u tipičan planinski krajolik Crne Gore. Karakteriziraju ga vrhovi – pašnjaci, a ne kamene i negostoljubive glave po kojima se često nije ni lagano penjati. Duboka mirna zelena boja pašnjaka i borova ispod duboko modre boje neba i iznad duboko plave boje jezera. Granice parka obuhvaćaju središnji dio masiva Bjelasice, koja se sastoji od četiriju grebena, a park se

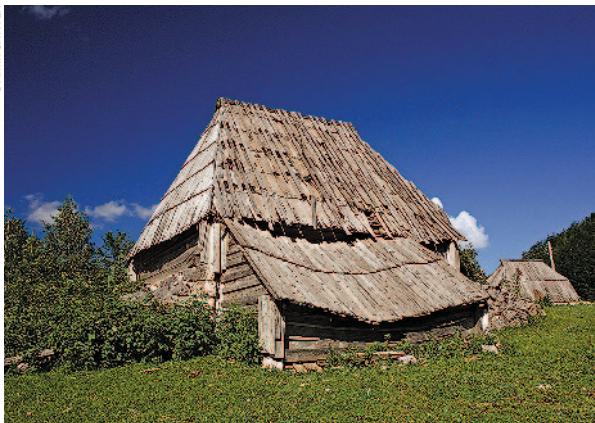
Pogled s Bendovca
na Biogradsko
jezero

1 Primjedba lektora: Narod u tom kraju podrazumijeva pod gorom šumski pojaz, a pod planinom pašnjake iznad njega.

nalazi između drugog i trećeg grebena. To je područje još davne 1878. dao zaštiti tadašnji gospodar Crne Gore knjaz Nikola Petrović. Upravo se zbog toga ovaj predio godinama zvao Knjažev zabran ili Branik. Biogradska gora u sebi i danas njedri puno života, a sve je to na neki način vezano uz katune.

Na prostoru Crne Gore u prošlosti se najveći dio stanovništva bavio stočarstvom. Tako su nastala specifična planinska naselja poznata pod nazivom katuni. Takva su se stočarska naselja nalazila i na padinama Bjelasice. Tu su stočari pravili svoje kolibe savardake, kao i druge prateće objekte od drveta, gdje su boravili ljetni dio godine. Stoka se tijekom zime hranila u »nizinskim« selima, a zatim na planini od početka ljeta, kada je vegetacija u najjačem razvoju, pa do početka zime, kada su se stočari sa svojim stadima vraćali u svoja nizinska

DAMIR ŠANTEK

selia. Ljepota katuna je u njihovoj jednostavnosti i funkcionalnosti. Uz kolibe su podizani i drugi prateći objekti, npr. mljekari – manje zasebne kolibe koje su služile isključivo za obradu mlijeka. U njima se mlijeko kuhalo, pretakalo u kace i sirilo. Proizvodili su se sir, kiselo mlijeko i kajmak. U zavisnosti od broja stoke

Slikoviti drveni katun

Vrh Razvršje

DAMIR ŠANTEK

postojali su i torovi za ovce i posebno za goveda. Radili su ih od kolja i pruća koje je na vrhu oštro, na dnu poboden u zemlju, povezano s prućem.

Ukras s cvjetne livade

Na prvi pogled idiličan katunski život danas je ipak stvar prošlosti, no danas katune ponovno oživljavaju pretežito radi razvoja turizma koji privlači ljubitelje prirode. Tako je nešto na žalost danas teško zamisliti na livadama Velebita i naših ostalih planina gdje stanovi ostaju tek hrpe kamenja zarasle u makiju i grmlje.

Srcu ovih prirodnih ljepota, Biogradskom jezeru, najbolje je prići autom. Jezero je ujedno i središnja točka NP-a Biogradska gora. Do jezera vodi cesta, tu se nalaze restoran, suvenirnica i info centar. Dužina jezera je 1100 metara, a njegova najveća dubina ne prelazi 12 metara. Osim Biogradskog jezera, park krase i druga ledenjačka jezera: Pešića, Ursulovačko (Veliko i Malo) i Šiško (Veliko i Malo). Ovdje se može dobiti povoljan smještaj u 12 jednostavnih bungalova. Komforniji i luksuzniji smještaj moguć je i u obližnjem mjestu Kolašinu. To je mali mirni gradić koji živi nekim usnulim tempom, no ono što svakako treba posjetiti jest restoran Savardak u njegovoj blizini. Crnogorci to nazivaju nacionalnim restoranom, a među mnogim posjetiteljima zauzima kultno mjesto. Radi se o jednoj jedinoj prostoriji, okrugloj drvenoj konstrukciji u obliku kružnog šatora,

DAMIR ŠANTEK

Nacionalni park Biogradska gora na neki je način potpuno suprotan svemu onome što u mašti možete smjestiti u tipičan planinski krajolik Crne Gore. Karakteriziraju ga vrhovi – pašnjaci, a ne kamene i negostoljubive glave po kojima se često nije ni lagano penjati

prekrivenoj slamom. Nudi tek nekoliko baznih jela kao što su kiselo mlijeko, pećeno meso i kačamak. Rijetko gdje se mogu naći ovakva izvorna jednostavna jela u ovako autohtonom okruženju.

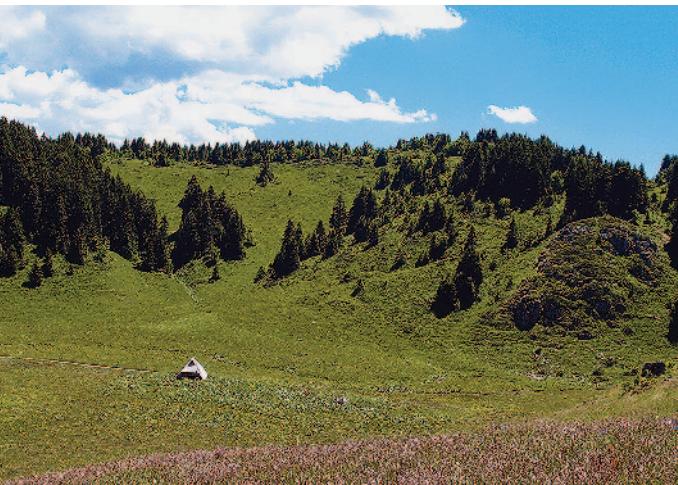
Od bungalova kreće i naš put za vidikovac Bendovac i za vrh Razvršje. Prvi dio uspona krećemo se šumskim putovima. Penjemo se laganim serpentinama po putu koji svako malo presijecaju potoci slijevajući se s planinskih vrhova. S desne se strane otvara livada Lazovi na kojoj se nalazi drvena promatračnica visoka 20 metara. Prvo skromno, pa potom sve više izlazimo iz šumskog hладa i nailazimo na predivne livade potpuno optočene raznim vrstama poljskog i planinskog cvijeća. Za tako nešto je više nego očito pravo doba godine. Toliko barokno obilje boja i oblika, mirisa i veličina, od albanskog ljiljana, karanfila i anemona do malih mačuhica. Kao da se svi međusobno bore za pažnju kukaca, leptira, pčela ili slučajnih prolaznika.

Dok se veselimo i slikamo cvijeće vrijeme brzo prolazi. Cvjet po cvijet, vrsta po vrsta, slika po slika. Ta opijenost cvijećem koštati će nas na kraju povratka po mraku. Nakon posljednjeg izlaska iz šume otvara se vidik na vrh Bendovac (1774 m), najljepši vidikovac na Biogradsko jezero.

Prolazimo pored staroga naruštenog katuna, pa pored novog, uređenog i

»Rupe« za napajanje stoke

DAMIR ŠANTEK

Svako malo očekujemo da ispred nas istrči Heidi s djedovim kozama. Na kraju doline zastajemo u prvom katunu, gdje uz dobru rakiju od borovnica uživamo u vreloj, svježe pečenoj pogaci s kajmakom. Iz doline se namjeravamo popeti na vrh Razvršje (2033 m), koji se vidi iz doline. Nećemo ići po stazi već po livadama. Razvršje se nalazi na trećem grebenu, koji čini potez Laništa – Razvršje – Svatovsko groblje – Crna lokva – Crna glava. Uspon je zapravo prilično strm, a ono što smo vidjeli nije bio vrh nego tek predvrh, koji je od vrha Razvršja udaljen još oko četvrt sata. Vrh je obilježen hrpom naslaganog

Na prvi pogled idiličan katunski život danas je ipak stvar prošlosti, no danas katune ponovno oživljavaju pretežito radi razvoja turizma koji privlači ljubitelje prirode. Tako je nešto na žalost danas teško zamisliti na livadama Velebita i naših ostalih planina gdje stanovi ostaju tek hrpe kamenja zarašlih u makiju i grmlje

Pogled na katun
ispod Bendovca

punog života, te se mimo krava koje pasu uspinjemo na vidikovac. To je kamen glavica s očaravajućim vidikom na beskrajnu gustoću prašume s dva modra oka Biogradskog jezera u dubini. Malo dalje je sam vrh, koji nije obilježen ni na koji način. Malo poslije vrha staza se širi u nešto gotovo nalik na cestu, koju ubrzo napuštamo te se između stijena i ogromnih, velebnih borova spuštamo u dolinu do katuna Dolovi Lalevića. Kad su čuli odakle dolazimo, seljaci nas časte domaćim hladnim kiselim mlijekom i pitom od sira. Spremili su veliku količinu hrane jer očekuju veliku skupinu Izraelaca na bicklima. Dok sam uživao u okrjepi, iskreno, bio sam pomalo i ljubomoran jer, na žalost, u našoj zemlji svatko pretežito misli samo na sebe, tako da je kod nas prilično rijetka ovakva međusobna suradnja turističkih agencija, seljaka, agencija za iznajmljivanje bicikala i ostalih na svačiju korist.

Zahvaljujemo se domaćinima i nastavljamo put. Oko nas se u svim smjerovima rasprostire zelenilo. Guste šume, cvjetne doline i travom pokriveni vrhovi planina. Kao da smo u priči Johanne Spyri.

kamenja usred travnate glavice. U blizini se nalaze mnoge mlake, koje se ovdje nazivaju »rupe«. One su nekoć služile za napajanje stoke.

Nakon slikanja i odmora spuštamo se preko livada strmo dolje tražeći oznake. Staze su inače prilično slabo obilježene, premda snalaženju pomažu putokazi žute boje, kao u Austriji, što i nije čudno jer su im taj dio markiranja, kao i vodiči, radili i donirali Austrijanci. Ova bi ljepota sasvim sigurno postojala i bez austrijske pomoći, no teško je vjerovati da bi se ovaj kraj bez njihovog učešća u turističkom oblikovanju, obilježavanju staza, tiskanju propagandnih brošura i ostalom imao priliku razviti i na ovaj nama planinarima drag način. U trenutku kad smo mislili da smo zalutali, a ispod nas se otvorio strm visoki zid, nekako dolazimo do napuštenog sela, odakle se nastavlja jednostavan, no dug silazak. Po povratku priječimo zavoje te se po mraku vraćamo umorni i zadovoljni u skromne ležajeve biogradskih bungalova. Za nama je prijeđenih 18 kilometara i jedan nezaboravni planinarski dan.

Grande Randonnée 20 na Korzici – znoj, sir i zvijezde

Igor Dorić, Zagreb

STJEPAN ĐREN MLINAREC

Zima je 2015. u Zagrebu bila tmurna, blatnjava i s malo planinarskih izleta kojima bismo se mogli veseliti. U iščekivanju pravih zimskih planinarskih izleta, Roberta, Stjepan i ja malo smo preuranjeno počeli maštati o nekoj većoj, dužoj i značajnijoj turi. Glad za novim, drugačijim i izazovnijim doveo nas je do jednog poziva HPD-a »Kapela«, za kasno proljeće ili rano ljeto. Radilo se o Korzici, o destinaciji koja nam prije nije bila poznata po planinama, već po fantastičnim cestama, plažama i buntovnoj naravi domaćih ljudi. Srećom, saznali smo da je Korzika mnogo više od toga.

Kako je u konačnici, zbog premalog broja prijavljenih, »Kapela« otkazala službeni plan toga izleta, počeli smo sami tražiti kakve su nam mogućnosti za istraživanje toga francuskog otoka. Prvo što pri pretraživanju Korzike i njenih planina iskače, poput Dinare u kninskom horizontu, jest legendarni GR 20 (franc. *Grande Randonnée*) ili lokalno *fra li monti* (korzikanski: *preko planina*). To dio mreže dugih europskih pješačkih staza vodi uglavnom po Francuskoj, Belgiji, Nizozemskoj i Španjolskoj. GR 20 je 180 km dug put koji prolazi simetralom korzikanskih granitnih planina smjerom sjever – jug, sjeverno od gradića Calenzana do Conze, južno. Sastoji se od dva dijela koji se

spajaju u gradiću Vizzavoni, kroz koji prolazi željeznica omogućavajući jednostavan povratak na sjever otoka. Sjeverni je dio malo duži i teži jer se hoda na većim visinama i prolazi pored najviših vrhova, što ima za posljedicu dojmljiviji adrenalinsko-vizualni doživljaj nego u južnom dijelu. Vrhovi nisu sastavni dio GR-a 20, no uporni planinari mogu usput, uz dobro planiranje te povremene odmake i povratak na GR 20, posjetiti pet najviših vrhova Korzike. Predviđeno je da se GR 20 prelazi za 15 dana, od kojih je svaki podijeljen na etape. Na kraju svake od njih nalazi se planinarska kuća ili dom, refuge ili gite d' étape. Etape traju prosječno pet do osam sati, što na papiru djeluje prilično pitomo, štoviše, izletnički. U svakoj se planinarskoj kući može spavati na madracima (srećom, nismo ih upotrebljavali jer su često megalopolisi buha) ili pored nje unajmiti šator (nasreću, ni to nismo činili jer su ti šatori u rangu lako otpuhive kućice praščića iz poznate basne).

Smiono društvo kodnog imena »SIR« (Stjepan – Igor – Roberta) odlučilo je pokoriti sjeverni dio GR-a 20 sredinom lipnja 2015. i namjeravalo usput osvojiti okolne vrhove Monte Coronu (2144 m), Pagliu Orbu (2525 m), Monte Cinto (2706 m), Punta Minutu (2556 m), Monte Rotondu (2622 m)

i Monte d'Oro (2388 m). Namjeravali smo također proći i zloglasni Cirque de la Solitude (franc. krug samoće; bolje ga je prevesti riječju kotao ili dolina), najopasniji dio staze, gdje su velike granitne ploče iznad duge i strme padine osigurane samo lancima na ponekim dijelovima. Odvažno smo zamislili da je dovoljno pet do osam sati hoda za svaku etapu te dva do šest dodatnih sati za uspon na pojedine vrhove. Radi što veće samostalnosti, dubljeg uranjanja u prirodu i financijskih razloga, ponijeli smo sa sobom za tih dvanaest dana šator i svu potrebnu hrani. Nitko od nas troje nije teži od 70 kg, a ruksaci su nam sa svim tim stvarima težili po 21 kg.

Kao i većina pretpostavki u životu, i ova se pokazala pametnom poput bosonoge šetnje Paklenicom u kolovozu.

Zašto?

GR 20 je sve samo ne lagana šetnjica pitoresknim proplancima. Proplanaka ima i GR 20 je definitivno pitoreskan, ali je težak. Onako kako ga je SIR planirao, vraški je težak. E, da smo to znali prije... Bilo bi nam lakše jer ne bismo nosili šator i ponijeli bismo upola manje hrane (koje nismo imali previše, oko 7 kg po osobi), kondicijski se bolje pripremili i predviđeli nekoliko dodatnih

dana jer usponi s GR-a 20 na vrhove traju duže nego što smo pretpostavili. A doživljaj bi bio isti, tako da pišući ove retke i vrteći film po treći i četvrti put, ne bismo promjenili gotovo ništa.

Vrijeme? Često nas je šibao jak vjetar, dvaput ili triput iznenadile su nas kiše u trajanju od pola dana, mučile nemilosrdne sunčeve zrake, velika vlažnost zraka koja nije odjeći dala da se osuši i noćne temperature samo malo iznad ledišta. Zaklučak – treba nositi brzosušće odjeću, uključivo i gaće, jer vas nitko u šatoru ne želi s gaćama koje su danima mokre ili prljave.

Staza? Na gotovo svakoj etapi ravnog je terena ukupno tek toliko da se nas troje moglo ispružiti. Ostalih je 99 posto staze vrlo grbavo i sastoje se od granitnoga kamenja pod raznim nagibima. Veličine su od dječje glavice do kuće dvokatnice. Stalno se mora preskakati preko njih, verati, grabiti, vući, spuštati, kliziti, penjati se, padati te ljevitati znoj i suze. Zaklučak – pripremiti noge na utrnulost, žuljeve i nikako ne zaboraviti štapove.

Markacije? Samo je GR 20 označen crveno-bijelom markacijom, dok su staze prema vrhovima u najboljem slučaju povremeno označene naslaganim sivim kamenjem koje se na sivoj pozadini jedva zapaža. Lako je zalutati i vrlo teško opet

pronaći put, pogotovo ako se razdvojite i izgubite. Bez markacija možete se lako naći na krivom vrhu, a mukotrpnog je spustiti se da biste se ponovno uspeli na onaj pravi. Zaključak – krenuti na vrijeme da biste imali dovoljno vremena za lutanje i nikada se ne razdvajati. Bolje da smo to jučer iskusili mi, nego da se to sutra dogodi vama.

Ostale opasnosti? Na putu između planinarskih domova Haut Asco i Ciottuli di i Mori, gdje se nalazi Cirque de la Solitude (koji je u osnovi smješten odmah uz vrhove Punta Minuta i Monte Cinto), nekoliko dana prije nas nevrijeme je zahvatilo skupinu planinara. Velik potop otopio je dio snijega, a taj je pokrenuo lavinu gigantskoga granitnoga kamenja. Smrtno je stradalo četiri planinara, nekoliko ih je nestalo, a sedam ih je teško ozlijedeno. Taj dio GR-a 20 do daljnega je zatvoren i prolazi se dugim i teškim zaobilaznim putom ili kombi-busom. Mi smo ga upotrijebili zbog vremenske oskudice, ali s vrlo zabrinutim i mučnim izrazom lica. Zaključak – GR 20 nije bezazlen, pogotovo uzimajući u obzir umor, težak ruksak i pogibeljne dijelove staze, gdje stvarno treba biti pažljiv i ne junačiti se.

Fauna? I na najvećim su visinama na nas vrebale nagazne mine u obliku izmeta svinja, krava, konja, ovaca i koza. Neshvatljivo je kamo se i kako tamošnje krave mogu popeti. No, bilo nam je jasno da nisu sve krave Adam Ondra kad smo vidjeli i kravljе kosture survane niz poneke padine. Zaključak – fauna je najbolja kad daje od sebe nešto opisano u sljedećem odlomku. No, nije na odmet spomenuti da su telići, magarci i ždrjebad iznimno fotogenični.

Hrana i piće? Svaki se dan može naići na barem jedan čist izvor i nekoliko potoka, tako da opskrba vodom ne predstavlja teškoću – osim pri usponu na vrhove. Konzerve, keksi i slične zalihe, te kuhanja hrana, mogu se kupiti u gotovo svakom domu. U ponekim se prodaju lokalni proizvodi, poput sira i kobasicu. No, najveći su dragulji GR-a 20, gotovo impresivni poput vrhova, bergerie, pastirske kolibe. U njima se mogu kupiti autohtoniji ovčji i kozji sir, kobasicice, vratina i domaći kruh. Takvo što ne možete kupiti gotovo nigdje osim u tim kolibama. Okusi pršte nepcima i ispunjavaju srećom želudac, a endorfinima mozak svakog planinara koji odluči odati se sladostrašću lokal-

nih delicija. Zaključak – trio SIR bio je u svom elementu, kako mu i samo ime govori.

Na GR-u 20 nismo vidjeli nijednoga gojaznog planinara. Naš SIR, koji je mislio da je u iznadprosječnoj kondiciji, često su prestizali drugi planinari. Bilo je i krvi, visoke temperature, glavobolje, proljeva (od loše vode iz jezera), lutanja, penjanja bez osiguranja, teških, dugih uspona i još težih, beskonačnih silazaka.

Zvući li ovo kao nešto što ne bismo nikome preporučili? Naprotiv! Ljepote se ipak ne mogu opisati riječima, a priložene fotografije mogu ih tek donekle dočarati. Donekle, kažem. Vidici na Sredozemno more prvih nekoliko dana, zajedno s planinama i zaljevima, u sumrak ostavljaju bez daha. Težak polupenjački uspon na Pagliu Orbu pruža odjednom vidik na četiri najviše planine na Korzici i stvara impresivnu panoramu od 360° koja je vrijedna divljenja u svakom svom stupnju. Noći bez mjesečine omogućile su nam pogled na zvjezdano nebo i Svetmir kakav dotad nismo imali. Čist pogled na Mliječnu stazu i doslovce tisuće i tisuće zvijezda raznih boja držali su nas budnima i po sat vremena, a gledali smo ih i promatrali gotovo bez riječi smrzavajući se na jedva 5 °C u neprimjerenoj odjeći. Usprkos svim teškoćama, potpuno se isplati svaki korak i svaka kap znoja uložena u prolazak GR-om 20.

Za više podataka javite se HPD-u »Kapela«; rado ćemo pomoći savjetom svakom planinaru željnom muke, avanture i nevjerojatnih užitaka.

STJEPAN DREN MILNAREC

Vranica nekad i sad

Tomislav Batinić, Sarajevo, BiH

Vranica je lijepa i privlačna planina u središnjoj Bosni. Posjećujem tu planinu i upoznajem je već desetljećima. Naime, kao »učo« radio sam u selima u podnožju ove planine, pa sam svoj diplomski fakultetski rad posvetio geografskom prikazu Vranice. Otkrivaо sam je redovito i kasnije kao sada vjerni hodočasnik. Za cijelo to vrijeme obišao sam južnu planinsku fasadu Vranice – uz izvorišni i gornji tok rijeke Vrbasa (narodno ime Privor), kao i jugoistočne i središnje planinske prostore, gdje dominiraju planinski vrhunci. U proteklom vremenu zbole su se na Vranici goleme, kako fizičko-prirodne, tako i društvene promjene.

Prema položaju i geografskim karakteristikama Vranica pripada unutarnjem pojusu Dinar-skog planinskog sustava. Zajedno s planinama Matorcem (1937 m), Šćitom (1949 m) i Zec planinom (1768 m) čini cjelinu, međusobno povezan planinski lanac. U tom se lancu nalazi i izvorište rijeke Vrbasa (vidi članak »U potrazi za izvorom Vrbasa«, Naše planine, br. 5-6/1972).

Vranica je najviša planina Srednje Bosne. Poznati geolog dr. Friedrich Katzer nazvao je u svojim djelima ovu planinu »Vratnica«, jer je držao da taj naziv potječe od »vrata«, kako se

nazivaju prijelazni otvori preko glavnih grebena, razvođa između rijeka Bosne i Vrbasa (Mala i Velika sarajevska vrata i sl.). I u nekim općinskim katastarskim kartama prisutan je naziv »Vratnica«. Starosjedioci govore, a tako je zapisano i u starijoj zemljopisnoj literaturi, da je planina dobila ime prema riječi »vran« (crn), tj. od crnog kamena. I doista, promatrajući planinske ogranke iz daljine, može se zapaziti crna boja koja nastaje zbog širokoga prostranstva klekovine na ovoj planini kao i zbog petrografske građe tla. Neki geološki stručnjaci nazivali su ovu planinu »bosanska rudna planina«.

Najslikovitije i najpoznatije mjesto na Vranici možda je Prokoško jezero. To 300 metara dugi i 200 metara široko jezero nalazi se na 1640 m visine. Najveća dubina mu je 12,80 m, a vodu dobiva od Razvalinskog potoka. Jezero je u izumiranju zbog nekontrolirane priobalne gradnje viken-dica i stočarskih koliba, gibljivoga i mahovinom obraslog tla i navala algi. Mjesne organizacije za zaštitu prirode već su poodavno uputile poziv za spas ovoga prirodnog dragulja. Poslije rata je nera-zumnim postupkom izgrađen provizorni makadamski put za Prokoško jezero, čiji jedan dio, po izohipsi, prolazi ispod samog vrha Nadkrstaca, što će za neko vrijeme donijeti nepovoljne posljedice. U b-h dnevnom tisku pozivao sam na zaštitu Vranice, ali bez uspjeha. Nešto slično događalo se šezdesetih godina prošlog stoljeća, kada je na prostoru Kola kozmetička industrija Merima iz Kruševca pokrenula sjeću klekovine – planinskog bora (*Pinus mugo Turra*), da bi na Vrljici, na primitivan način, dobivala tekući ekstrakt. Prijetila je velika erozija tla, no zahvaljujući domaćem šumskom gospodarstvu prekinuta je daljnja eksploracija.

Karakter zemljišta i struktura stanovništva utjecali su u proteklim vremenima, a dijelom i sada, na orientaciju stanovništva prema stočarstvu i šumarstvu. Sa sjetom se prisjećam proteklih vremena kada su golema planinska pasišta bila preplavljenja brojnim stadima ovaca, goveda

Radovina

i konja o kojima su se starali vrijedni, marljivi i pošteni pastiri (čobani) sa svojim vjernim i snažnim psima čuvarima. Veliko uživanje i zadovoljstvo za planinare i druge ljubitelje prirode bilo je naći se u stočarskom i pastirskom ambijentu, gdje je uvijek dolazila do izražaja dobra bosanska duša. Nažalost, posljednjih desetljeća postupno se i nezaustavljivo smanjivao, a posljednjih godina skoro i nestao, izgon stoke (»izdig«) na planinu a time i vraćanje s planine (»zdig«). Stočarska sezona trajala je od kopnjenja snijega pa sve do prvih jačih oborina i gustoga maglenog pokrivača.

Planinski pašnjaci zahvaćaju goleme površine koje se protežu duž spomenutih planinskih masiva a podijeljene su na privredne jedinice, tzv. mahale. Na Vranici postoje četiri velika pašnjačka prostora: Jezero (još uvijek se djelomično koristi), Luka, Rosinj-Vranica i Dobruška Vranica.

Danas se rijetko nailazi na sezonska pastirska naselja s drvenim kolibama, no nekada je na tom prostoru bilo puno naselja sa stočarskim kolibama.

Iz godine u godinu se broj stočara i stanova-kolibar smanjivao, a njihovo su mjesto zauzele vikendice i kolibe za odmor ljudi koje se bave nekim drugim zanimanjima a ne proizvodnjom mljeka. Ove stočarske sezone iz Radovine se povukao i posljednji stočar sa svojim stadom ovaca – Mićun Žuljević. Radovina je tako ostala pusta, bez ljudi i stoke koji su nekada činili, oku i uhu, prepoznatljiv i drag ambijent. Povremeno se pojave vlasnici vikendica i koliba remeteći svojim, ponekad razuzdanim življnjem, duhovni, prirodni prostor, da bi nakon dan-dva u kolima različitih konjskih snaga otišli svojim kućama, dalje od planine, prepuštajući je njenoj samoći.

Funkcija i uloga visokoplaninskog prostora već dugo se postupno mijenja. U planini više nema stoke ni ljudi, ostali su tek rijetki, već iznemogli tradicionalni stočari. Tako blijedi i nestaje sve ono što je vezano uz taj život koji se godinama, stoljećima, s koljena na koljeno, prenosio sa svojim rudimentarnim značajkama.

No, planina i planinarstvo ostaje u svijesti čovjeka planinara i njegove planinarske organizacije kao razumna i kulturna potreba, što podrazumijeva i pravilan, racionalan odnos prema vrijed-

nostima koje planina pruža. Petar Zoranić, prvi hrvatski planinarski pisac, naglašava »da samo kulturno hodanje po planinama vodi k cilju, tj. ono gdje ne rade samo noge nego i um i srce i duh.

Dani Vranice

I ove godine, 20. i 21. lipnja, organizirao je PD »Raduša« iz Uskoplja/Gornjeg Vakufa planinarsku manifestaciju Dani Vranice. Raznovrstan program manifestacije izведен je na prostoru »bosanske Logarske doline« Radovine, kod obnovljenoga planinarskog doma, smještenog na visini od 1485 metara. Zbog povremene kiše i dugotrajne magle odziv je bio manji od očekivanog, no druženje okupljenih planinara iz Srednje Bosne (Vitez, Busovača, Bugojno, Novi Travnik, Uskoplje/G. Vakuf) te iz Mostara i Širokog Brijega, bilo je vrlo ugodno. Ovaj put su izostala društva iz Dalmacije i ostala društva udružena u Planinarski savez Herceg-Bosne koja su inače redoviti sudionici ovakvih planinarskih susreta.

Program manifestacije sadržavao je sportska natjecanja (potezanje konopca, bacanje kamena s ramena,obaranje ruke, trčanje u vrećama, nošenje jaja u žlicama, gađanje alke), a središnji dio programa bili su usponi na Nadkrstac (2112 m), Ločiku (2107 m), Krstac (2070 m), Dobrušku planinu – Gredu (1687 m), Devetake (2004 m) i Rosinj (2060 m), kao i posjet Prokoškom jezeru. Domaćin je organizirao veoma ukusan objed, a zapažena vrijednost manifestacije ogledala se u druženju u pravom planinarskom ozračju gdje nije izostalo ni paljenje tradicionalne logorske vatre. Planinarski susret protekao je u primjerenu ponašanju svih sudionika tijekom cijelog programa. Treba istaknuti nesobično zalaganje članova PD-a »Raduša« u pripremi i izvedbi manifestacije, u čemu su se posebno istaknuli predsjednica Ankica Grgić te članovi Mato Perić, Marko i Stipan Žuljević. Lijepo je bilo vidjeti veliku skupinu školske mladeži koja je pomogla organiziranje manifestacije i aktivno sudjelovala u sportskim natjecanjima.

Uršlja gora, 1699 m

Damir Bajs, Zagreb

Sredina je svibnja, kamo na malo »ozbiljniji« izlet? Nakon poduze zime željni smo malo viših planina, »jačih« uspona, a još je prilično snijega na većim visinama. Nakon duljeg razmišljanja izabiremo Uršlju goru u istočnom dijelu Karavanki. Svojom visinom od gotovo 1700 metara čini nam se baš po mjeri.

Za nove planinare ili one kojima ta lijepa planina nije poznata, evo nekoliko zanimljivosti o njoj. Uršlja gora ili Plešivec je planina između Slovenj Gradeca i Črne na Koroškem. Na vrhu, zapravo malo niže od njega, nalazi se crkva sv. Uršule, koja je od svih crkvi u Sloveniji sagrađena na najvećoj nadmorskoj visini. Blizu vrha stoji i ugodan planinarski dom za veći broj planinara i izletnika. Od doma se može za pet minuta popeti i na sam vrh Uršlje gore, visok

1699 m. Na vrhu se nalaze križ, kameni stol i daljinari koji pokazuju na susjedne planine i zanimljiva mjesta. Između vrha i doma je televizijski odašiljač, koji se vidi iz svih okolnih naselja. Uršlja gora je popularan cilj, kako planinara, tako i brdskih biciklista. Ime je dobila po spomenutoj crkvi sv. Uršule, koja je sagrađena dobrovoljnim radom okolnih stanovnika još daleke 1575. godine, najprije kao kapelica, da bi početkom 17. stoljeća bila nadograđena na današnju veličinu.

Planinari se obično dovezu do jednog od dva planinarska doma u podnožju. Kraći je i strmiji prilaz od Koče na Naravskih ledinah, a mi smo izabrali onaj drugi, od Poštarskog doma, koji se nalazi na 807 m visine. Kako su nam od Zagreba donde trebala tri sata vožnje, dobro nam je došla

Planinarski dom i crkva sv. Uršule

DAMIR BAJS

Poštarski dom na Uršljoj gori

DAMIR BAJS
DAMIR BAJS

Na vrhu Uršlje gore

kraća okrjepa u ugodnom domu, s vrlo ljubaznom domarkom i uz toplu kavu.

Od Poštarskog je doma samo nekoliko koraka do putokaza odakle prema vrhu vode dvije staze. Jedna vodi preko Kala i položenija je, pa smo je odabrali za silazak, a gore ćemo desnom, preko Kozarnice, koja je malo kraća i strmija. Na početku se oko pola sata umjereno uspinjemo, a zatim se staza pomalo nenadano spušta do slabe šumske ceste. Ta se ubrzo završava i nastavlja se uža staza, koja postaje sve strmija. Usput nailazimo na malo odmorište s klupom, prikladnom za kraći predah.

Uz nju je spomen-ploča jednom planinaru mještani. Ubrzo nam se s desne strane priključuje staza od Ivarčkog jezera.

Do vrha još nekoliko puta prelazimo makadamsku cestu koja vodi do crkve i planinarskog doma. Što smo bliže cilju, šuma postaje rjeđa i niža zbog sve oštrijih klimatskih uvjeta. To ujedno znači da nam se otvara sve ljepši vidik na sve strane. Sveukupno je do vrha oko 950 metara uspona, koji smo svladali za malo manje od tri sata.

Silazimo stazom pokraj Kala, istinski uživajući u ambijentu kojim prolazimo. Staza većim dijelom vodi kroz gustu smrekovu šumu, pa je meka, kao da hodamo po tepihu. Pruža malo manje vidika od one kojom smo se popeli, ali zato nailazimo na dobar izvor pitke vode, koji je blagodat za vrućih ljetnih dana. Vrlo su slikoviti veliki šumski proplanici koji se izmjenjuju sa šumom. Prepuni su livadnog cvijeća, a kako je to većinom maslačak, njegova je žuta boja pravi kontrast okolnom zelenilu. Posljednji dio puta slijedi dobru makadamsku cestu, koja vodi do nekoliko osamljenih seoskih imanja. Možda je baš njihova izoliranost utjecala na to da je sačuvana izvorna seoska arhitektura, posebno drvenih sjenika. Lijepo je i idilično vidjeti i veće stado krava čija se zvonca mogu čuti nadaleko.

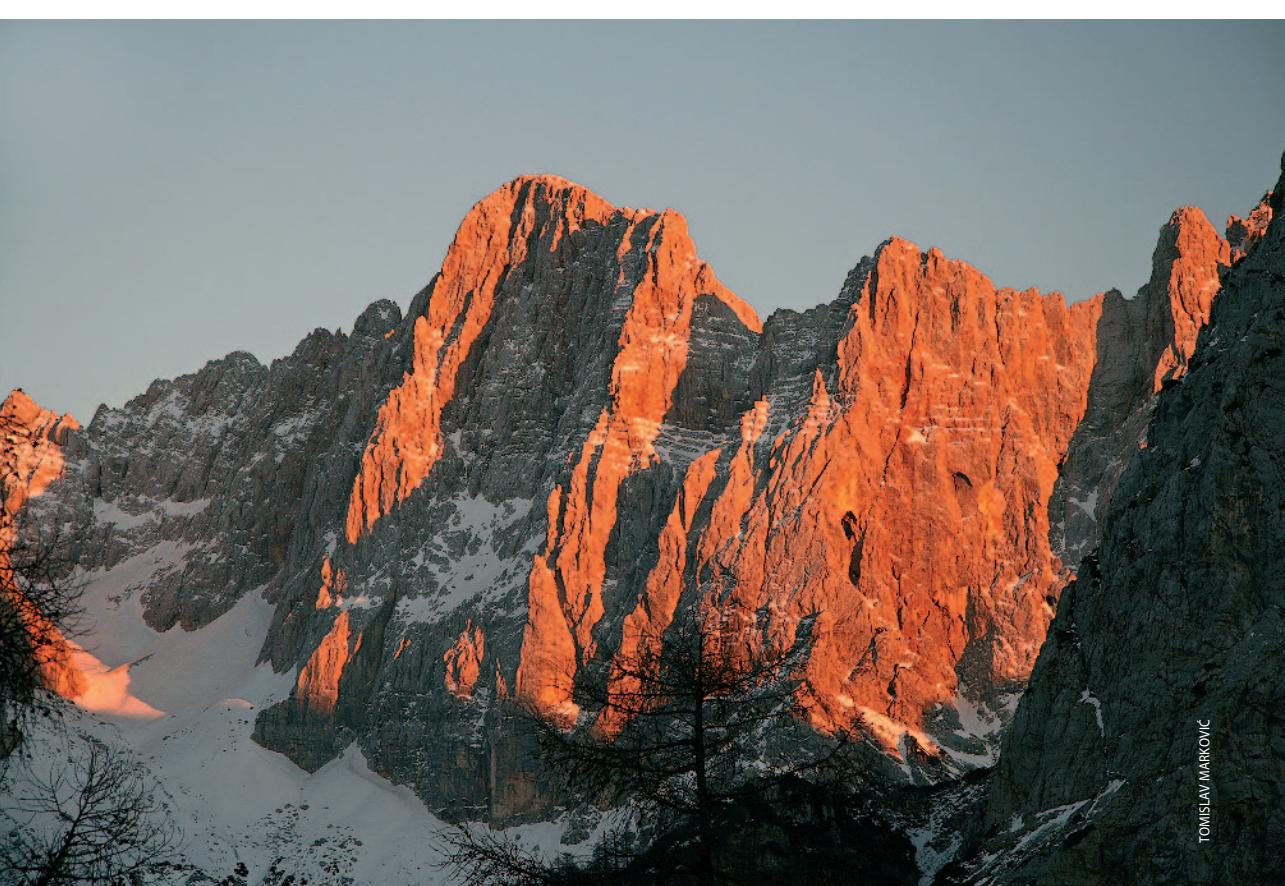
Sve u svemu, bio je to vrlo lijep izlet, upravo po našoj mjeri. A nismo tražili previše. Samo lijepo vrijeme, ugodno društvo i prekrasnu prirodu.

Putokaz na početku puta

Križ na Škrlatici

Blaž Tota*, Varaždin

TOMISLAV MARKOVIĆ

Prije više od dvadeset godina opskrbnik Pogačnikovog doma na Kriškim podima pripovijedao mi je kako je dom nazvan po inženjeru koji je najzaslužniji što je sagrađen u tom prekrasnom dijelu Julijskih Alpa. Nažalost, Jože Pogačnik poginuo je prilikom samog otvorenja doma. Stradao je fotografirajući dom, stojeći pritom na stjeni pokraj provalije.

Ovaj prikaz pišem kako bih svjedočio o nekadašnjem totalističko-komunističkom sustavu, koji danas osuđuje cijeli svijet. Prije Drugoga svjetskog rata gorska služba spašavanja iz Jesenica, čiji su članovi bili Uroš Župančić, Pavel Poljanec i drugi, postavila je na vrhu Škrlatice veliki željezni križ. Poljanec je poslije, kao

umirovljenik, trideset godina bio opskrbnik Pogačnikovog doma. Mnogo je još živilih planinara koji se sjećaju njegove dobrote, ljubavnosti i uslužnosti kojom je primao svakog planinara, ne samo kao gosta, već i kao prijatelja.

Često smo oduševljeno slušali njegove zgode iz dana kad je spašavao ljudske živote. Redovito je pripovijedajući opisivao ljepote visokih planina. Jedne mi je večeri, kada su planinari uglavnom otišli na spavanje, a on završio svoj posao, kao prijatelju i svećeniku ispričao zgodu i nezgodu s križem na Škrlatici. Zašto mislim da treba zabilježiti tu avanturu s križem? Zato što u tim događanjima ima nešto od alegorijskog shvaćanja križa u životu svakoga od

* Svećenik u mirovini

Križ na vrhu Škrlatice

nas. Čitatelji će usto shvatiti zašto je križ smetao komunistima.

Mala digresija: tajna križa jedno je od najtežih pitanja kršćanske vjere, tajna svih vrsta patnje, a i naša smrt kao kulminacija i konac zemaljskog života. Ne samo za vjeru, nego i za filozofiju svih vremena, dakle za ljude koji traže posljednje uzroke cjelokupne stvarnosti, problem zla i trpljenja u ovom životu nerješivo je pitanje. Kršćanska filozofija želi kratko riješiti to pitanje dajući odgovor da je samo zlo manje od dobra. Kršćanski naučitelji tijekom cijele povijesti Crkve iz iskustva tvrde da »Bog sve okreće na dobro onima koji ga ljubel«. Ne bih o tome na ovome mjestu, ali iz dugogodišnjeg iskustva (83 godine života i 54 godine svećeništva), tvrdim da je to istina. Znam da je nada mnom uvijek i u svemu bdjela milosrdna ruka Boga ljubavi.

Tako je nekako bilo i sa sudionicima ove male povijesti križa na Škrlatici. Evo što mi je ispričao Pavel Poljanec kad sam ga te večeri upitao zašto je na Škrlatici ostalo samo željezno podnožje u betonu u kojem je nekad bio učvršćen križ. Rekao je kako su dijelove toga križa oni, kao pripadnici Gorske službe, svojedobno na leđima nosili na vrh. U to je vrijeme Uroš Župančić bio tajnik ili predsjednik

slovenske gorske službe. Kada je došao Drugi svjetski rat, u Sloveniji je vlast preuzeo Rupnik, koji je bio saveznik Hitlerove Njemačke. Iako je većina ljudi taj savez shvatila kao izdaju domovine i otišla u partizane, bilo je i ljudi koji su stjecajem okolnosti surađivali s tom vlasti. Tako je bilo i sa Župančićem. Po završetku rata i s dolaskom komunista na vlast u Jugoslaviju, Župančić je, kao i tisuće drugih, dospio u zatvor. Da bi se izvukao, postao je član partije. Kao prvi zadatak, vjerojatno zato da bi se provjerila njegova odanost, dobio je nalog da sruši križ na Škrlatici. Učinio je to.

Otada su nemir i nesanica počeli pratiti starog ljubitelja planina i njenih ljepota. Često bi svoju muku podijelio s prijateljem Poljancom. Obično bi mu govorio da se Bogu moli samo kako bi doživio da ponovno postavi križ na vrhu »Crvene ljepotice«, kako Slovenci zovu Škrlatiku.

Vrijeme je prolazilo. U Hrvatskoj je sedamdesetih godina došlo Hrvatsko proleće. Slično se dogodilo i u Sloveniji. Jednog je dana moj prijatelj Ivan Vugrinčić, sada župnik u Gornjem Mihaljevcu, sa skupinom mladih otišao u Julisce Alpe i posjetio vrh Škrlatice. Poslije smo, jednom prilikom, kao planinari, razgovarali o tom izletu. Tada mi je spomenuo da je na vrhu Škrlatice ponovno postavljen prijašnji veliki željezni križ. Iako mi je pokazao i fotografije, nisam mogao vjerovati pa sam prvom prilikom sam otišao na vrh. Zaista, križ je bio tamo! S velikom smo se radošću slikali pored njega. Uvečer, vrativši se na spavanje u Pogačnikov dom, pitao sam gospodina Poljanca (još je bio opskrbnik) što se dogodilo s križem. Tada mi je ispričao kako je gospodin Uroš organizirao ponovno postavljanje križa na vrh Škrlatice i kako je od toga dana mir ušao u njegovu dušu. A ja bih zaključio ovu povijesnu priповijest motom redovnika Kartuzijanskog reda: »Stat Crux dum volvitur orbis!« Ili hrvatski: »Stajat će križ dok se bude vrtio krug zemaljski!«

Kći planine

Klara Jasna Žagar, Sesvete

Sveti Jure na Kozjaku

Kad sam stigla na prijevoj Blaca, dan je već živio puninom svoje proljetne snage. Niz čelo su mi klizile sitne kapljice znoja. Sklapala sam oči pred svjetlošću kojom je blistao kamen, natopljen žarkim sunčevim zrakama. Iako je proljeće tek počelo, te iako se zima ove godine činila dugom, duljom od uobičajene, još nedavno zametena snijegom, dan je bio srpanjski vruć.

S ove strane Kozjak izgleda pitomo i blago, nimalo nalik opakoj stijeni, moćnoj barijeri između mora i zemlje, kakvim se doima promatran s morske strane. Otvoreni vidici na sivozelenu valovitu visoravan Dalmatinske zagore, nekoliko kućica u zgurenom selu, meni tako drage vjetrenjače u vjetroelektrani – to je Kozjak kakvog ne poznam. Čudi me što iz svakog zakutka planine vrebaju bunkerji različitih oblika i visina. Ne znam kojem vremenu pripadaju, a zapravo me to i ne zanima. S prezirom promatram njihove crne duplje, zle oči kojima nije mjesto na ovoj prelijepoj planini. Neću im dopustiti da ovladaju mojim mislima, odlučila sam da će ih zanemariti te sva svoja osjetila i svu svoju ljubav podijeliti s planinom.

Ne znam što to miriše na ovoj planini, ali miriše tako intenzivno i lijepo da se i zrak od mirisa čini ispunjenijim i težim. Možda je to mirisna majčina dušica nemarno rasuta po kamenju, možda kremasti cvjetovi crnog jasena tako ugodnog mirisa, možda bijelo ptičje mljeku ili nježna kockavica sramežljivo skrivena u travi. Znam samo da su svi mirisi ove planine isprepleteni u skladnu simfoniju najljepših mirisa svijeta i da je sve cvijeće ove planine utkano u najljepši sag kojim je prekriven svijet. Mogla bih zauvijek ostati ovdje, daleko od buke svojih nemirnih misli.

Pored staze u kamenjaru nižu se postaje Križnog puta. Neke su skrivene iza raskošnih cvjetnih grana, nekima podnože resi cvijeće, a sve su obasjane suncem čije tople zrake nježno dodiruju umorno Kristovo lice. Raspeti Krist s križa na kraju puta promatra jasno, modro nebo, bijele oblake, rudlave nebeske ovčice i planine, planine dokle pogled seže. S obronaka se prema moru spuštaju kuće čineći prepoznatljivu panoramu sedam Kaštela smještenih uzduž obale Kaštelskog zaljeva, Solina i otoka, tih vječnih morskih putnika.

Vidik prema Mosoru s vrha Svetog Jure na Kozjaku

KLARA JASNA ŽAGAR

Kapela svetog Jure na Kozjaku

Vrh Sveti Jure na Kozjaku

Uvukla sam se u rijetku hladovinu niskog raslinja na kamenom zidiću pored kapele svetog Jure. Tišina oko mene bila je nijema. Tek poneki trzaj grana na lakom povjetarcu donio bi šuštar šapat lišća. Prikrivena, neprimjetna, promatram sama daljinu. Nitko ne zna da sam tu. Ja sam kći planine.

Oštari Medvjedak nad Plitvičkim jezerima

U davna vremena, dok su još ljudi prirodu promatrali s velikim poštovanjem zbog njegovih gustih i prozračnih šuma, oštih zima i šumske zvijeri koje se u njima skrivaju, dok su nad jezerima lebdjele vile Jezerkinje, a gorom jezdila Crna kraljica, nadjenuše ovom kraju ime Vražji vrtal. Danas ga poznajemo kao Medvjedak, šumovitu gorsku kosu na čijem se hrptu uzdižu vrhovi Oštari i Tupi Medvjedak te Turčić. Čitav je masiv dobio ime po smeđem medvjedu koji se vješto skriva u starim bukovim šumama prepuštenima prirodnom

razvoju. Stara, gusta bukova šuma, čije podnožje krase bujni cvjetovi velike mrtve koprive i mirisne režuhe, a među stabla se zapliću gorski javori i javori mlječi, najzastupljenija je biljna zajednica područja Medvjedaka i cijelog Nacionalnog parka Plitvička jezera i jedno od najbogatijih šumskih staništa u Hrvatskoj. Medvjedak je jedan od lokaliteta Nacionalne ekološke mreže za ovo stanište i dio je Sveeuropske ekološke mreže i ekološke mreže NATURA 2000.

Krajem 19. stoljeća od Plitvičkih je jezera uređena staza na Tupi Medvjedak. Bila je omiljena šetnica ondašnjih kraljevskih i carskih obitelji. Kraljevski je šumski erar 1900. izgradio šumski put od tadašnjeg hotela do Oštrog Medvjedaka. Put je po supruzi austrijskog nadvojvode Leopolda Salvatora iz obitelji Habsburg-Lothringen nazvan Blankinim putom. Vjerujem da je to put kojim lagano kročim sve dublje u šumsko bespuće. Duž staze su postavljene drvene ploče koje poučavaju posjetitelje o šumskim ekosustavima i prirodnim posebnostima i znamenitostima.

U potpunoj tišini hodam kroz šumu. Prati me pjev ptica, najljepša glazba na svijetu, sladak miris proljetnog cvijeća i nevjerojatna svježina čistoga zraka. Sretna sam u osami velike šume. Sve je poznato u nepoznatoj planini. Sramežljivo se

KLARA JASNA ŽAGAR

Vrh Oštrog Medvjedaka nad Plitvičkim jezerima

pojavljuju krški oblici, doline i ponikve. Povjetarac mi mrsi kosu i dodiruje lice. Zastanem iznenadeno i tiha. U nosnicama osjećam miris medvjeda. Ne vidim ga i ne čujem, ali u zraku osjećam miris njegove prisutnosti. Ne bojim se, ne vičem, ne udaram štapovima. Ispunjena sam mirnim uzbudnjem zbog spoznaje da ne smetamo jedno drugome, da smo brat i sestra, sin i kći iste planine. Oštri Medvjedak, najviši vrh Medvjedaka, umjetno je načinjena omanja zaravan. Okružuje ga nisko i visoko raslinje pa gotovo da i nema lijepih vidika na Ličku Plješivicu i doline rijeka Korane i Une. Zapravo, to me i ne zanima. Sjedoh na drvenu klupu, okrenuh leđa suncu i potonuh u nezaboravne trenutke gorske tišine. Kći planine.

Plitvička jezera

KLARA JASNA ŽAGAR

V R H

Lapjak (667 m)

Lapjak je šumovit vrh na južnom dijelu Papuka. Vrh se nalazi na gorskom hrptu koji se proteže između dolina Veličanke i Dubočanke. Na vršnom zara-vanku Lapjaka je geodetski stupić i drvena poučna ploča Parka prirode Papuk, a na njoj planinarski žig. S vrha nema vidika jer je u šumi, ali to nadomješta vidik s obližnjih Tauberovih stijena, gdje je križ.

Koordinate: N 45° 29' 4.9"E 17° 39' 14.6"

Žig je pričvršćen na lijevi dio drvene poučne ploče na vrhu Lapjaka.

Prilazi: Velika – Velička gradina – Lapjak 1.15 h

Velika – Lapjak (kroz Duboku) 1.30 h
Jankovac – vrh Nevoljaš – Lapjak (SPP)
2.30 h

Prilaz na Lapjak počinje u mjestu Velika na južnom podnožju Papuka. Do Velike se stiže automobilom ili vlakom iz smjera Požege (12 km). Od ž. st. treba poći još 2 km cestom do crkve, a zatim d. krakom do kupališta. S ceste za Duboku, 200 m nakon ulaza u kupalište, na brijezu nasuprot zgradi pl. doma Lapjak, između dviju razrušenih kuća, počinje staza koja se strmo uspinje najprije na hrbat, a zatim u jednom zavodu šumom do ruševina Veličkoga grada. Od gradine put vodi samim hrptom iznad ruba kamenoloma kroz šumu uspinjući se nešto blaže do Tauberovih stijena i do vrha. Moguće je i uspon iz Duboke (doline Dubočanke) Šulerovim putom koji počinje kod zgrada bivšeg odmarališta udaljenog 1,5 km od crkve u Velikoj, ali je taj put bolje koristiti za silazak (kružni izlet 2.45 h). Cijeli put preko Veličkoga grada i Lapjaka prema Nevoljašu uredio je Park prirode Papuk kao poučnu stazu.

U svakom broju predstavljamo planinarske kuće, obilaznice, vrhove Hrvatske planinarske obilaznice, zanimljive internetske stranice i poneku zanimljivost iz prošlosti

Naručite planinarski kalendar za 2016. godinu!

Sredinom studenoga iz tiska izlazi atraktivan zidni kalendar HPS-a za 2016. godinu s odabranim fotografijama planinskih područja u Hrvatskoj. Autor svih fotografija je vodeći hrvatski planinarski fotograf Tomislav Marković. Uz slike planinske prirode, u kalendaru je pregled svih važnijih akcija u sljedećoj godini.

Cijena kalendarja je 35 kuna, a za narudžbe od 10 i više primjeraka preko planinarskih društava odobrava se popust od 20% (u društvu se sastavi popis i narudžbom društva naručuje se određeni broj kalendarâ, a HPS društvu potom šalje račun). U narudžbi treba naglasiti hoće li se kalendar izravno preuzeti u Uredu HPS-a ili ga treba slati poštom, a u tom slučaju u račun će biti uključeni i poštanski troškovi. Format kalendarâ je 48 × 33 cm, a kao i prijašnjih godina, tvrda poštanska omotnica štiti ga od oštećenja na putu do naručitelja.

4 Travanj April						
PONEDJELJAK MONDAY	UTORAK TUESDAY	SREĐUDA WEDNESDAY	CETVETAK THURSDAY	PETAK FRIDAY	SUŠTORA SATURDAY	NEDJELJA SUNDAY
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

Pravnički i poduzetnički vlasnik u garantovani ispravi
Ivan Tomislav Marković

www.hps.hr

10 Listopad October						
PONEDJELJAK MONDAY	UTORAK TUESDAY	SREĐUDA WEDNESDAY	CETVETAK THURSDAY	PETAK FRIDAY	SUŠTORA SATURDAY	NEDJELJA SUNDAY
				1	2	
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

Kapela svetog Jakova na Velikom Platištu na Medvednici
Foto: Tomislav Marković

Hrvatski planinarski savez
www.hps.hr

www.hps.hr

Aktivnosti Komisije za planinarske putove u 2015. godini

Komisija za planinarske putove HPS-a i u ovoj godini intenzivno nastavlja, u sklopu svojih zadaća, voditi brigu o unapređivanju rada na održavanju i uređivanju planinarskih putova i podizanju razine sigurnosti kretanja. Suradnja s planinarskim društvima intenzivnija je i bolja već i radi činjenice što su povjerenici za pojedina planinska područja, članovi Komisije koji i žive i planinarski djeluju u područjima za koja su zaduženi.

Angažiranost planinarskih društva na održavanju putova možemo ocijeniti vrlo dobrom. Sve učestaliji je problem nedostatnih sredstava, osobito za pokrivanje troškova prijevoza društvima koja održavaju putove i obilaznice na udaljenim područjima. Želja nam je održavanje putova, gdje god je to moguće povjeriti lokalnim planinarskim društvima. Planinarski putovi su dio turističke ponude i u dogovorima sa svojim lokalnim samoupravama i turističkim zajednicama ta bi planinarska društva lakše došla do potrebnih sredstava za njihovo održavanje.

U suorganizaciji sa županijskim planinarskim savezima i lokalnim planinarskim društvima održana su dva tečaja za markaciste. U suorganizaciji sa županijskim planinarskim savezom Dubrovačko-neretvanske

županije i uskoj suradnji s domaćinom tečaja PD-om »Sveti Ilij« iz Orebica, u Vignju je održan tečaj koji su uspješno završila 34 polaznika iz 9 planinarskih društava. Za područje Krapinsko-zagorske, Varaždinske i Međimurske županije su organizatori tečaja bili su PS Varaždinske županije i PS Krapinsko-zagorske županije, a domaćin PD »Ravna gora« iz Varaždina. Tečaj je uspješno završio 31 polaznik iz 13 planinarskih društava. Prije svakog tečaja sazvani su i održani sastanci Komisije s predstavnicima suorganizatora (županijskih planinarskih saveza), lokalnih planinarskih društava, HGSS-a, stanice vodiča, uprava zaštićenih područja, turističkih zajednica i ostalih subjekata kojima su u interesu dobro održavani planinarski putovi. Naglašena je potreba stalne razmjene informacija o stanju na planinarskim putovima, potrebi materijalne i druge pomoći lokalnih zajednica i uprava zaštićenih područja planinarskim društvima koja na tim prostorima održavaju planinarske putove. Posebno je naglašena nužnost razlikovanja u označavanju na terenu planinarskih od ostalih putova. Briga o okolišu i prirodi, a naročito o očuvanju staništa rijetkih biljnih i životinjskih vrsta, također je stalno prisutna u razgovorima markacista.

Sudionici tečaja za markaciste na Ravnoj gori u Hrvatskom zagorju

Komisija se u 2015. do sada sastala 6 puta. Na sastancima putem video linka sudjeluju svi oni članovi koji nisu u mogućnosti fizički prisustvovati sjednici u Zagrebu. Značajan udio u razmjeni i usuglašavanju mišljenja i stavova ima elektronička pošta i taj način komunikacija postaje redovita potreba i nužnost.

Jedan radni sastanak održan je u Starigradu Paklenici. Raspravljalo se i analiziralo dosadašnji način rada te razgovaralo i dogovaralo mogućnosti i načine unapređenja rada. Svi su članovi aktivno sudjelovali u radu na unosu i obradi podataka, odnosno korištenju Registra podataka kao i obradi GPS tragova.

Posebna se pažnja posvećuje stalnom stručnom usavršavanju markacista instruktora. Postupkom školanja za markaciste instruktore trenutno su obuhvaćena tri člana Komisije.

Rad na unosu i osvježavanju podataka u Registru planinarskih putova, obilaznica i markacista u Hrvatskoj s pratećim sadržajima provodi se redovito sukladno mogućnostima svakog pojedinog člana Komisije i suradnika, a vodi se stalna briga o njegovoj dogradnji dogovorenim potrebnim sadržajima. Provode se aktivnosti na pripremi obilaznice prijateljstva Hrvatske i Slovenije. Komisija stalno pomaže i surađuje s društvima - predlagateljima novih planinarskih putova i obilaznica.

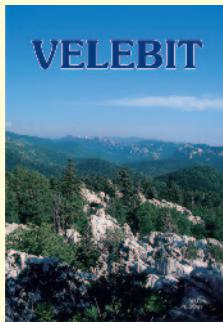

Pregled puta u Ivancu

Vrlo odgovorno smo pristupili izradi prijedloga Strategije razvoja hrvatskog planinarstva 2015. – 2025., što predstavlja i svojevrsni plan i program rada ove Komisije za naredne godine. Predložena je i dinamika ostvarenja pojedinih aktivnosti.

Dogovoren je način prikupljanja podataka o tehnički zahtjevnim dionicama planinarskih putova, pripremljen obrazac dionice puta i sve objavljeno na webu HPS-a te upućeno županijskim i gradskim plani-

PREKO 60% POPUSTA !!!

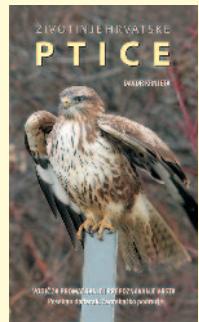

VELEBIT

Autor: **Ante Pelivan**

- fotomonografija
- bogato ilustrirana u boji
- format 30 x 21 cm
- 194 stranice
- tvrdi uvez

CIJENA: 190,00 kn

PTICE

Autor: **Davor Krnjeta**

- format 20,5 x 12 cm
- 350 fotografija boji
- 360 stranica
- tvrdi uvez

CIJENA: 260,00 kn

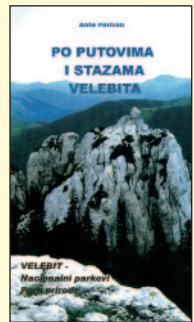
VODIĆ PO PRISTUPAČNIM ŠPILJAMA I JAMAMA U

HRVATSKOJ

Autor: **Vlado Božići**

- bogato ilustrirani vodič
- format 21 x 12,5 cm
- 300 stranica
- tvrdi uvez

CIJENA: 210,00 kn

PO PUTOVIMA I STAZAMA

VELEBITA

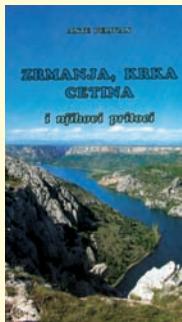
Autor: **Ante Pelivan**

-

bogato ilustrirani vodič

- format 21 x 12,5 cm
- 240 stranica
- meki uvez

CIJENA: 60,00 kn

ZRMANJA, KRKA, CETINA

i njihovi pritoci

Autor: **Ante Pelivan**

- bogato ilustrirani vodič
- format 21 x 12,5 cm
- 192 stranice
- meki uvez

CIJENA: 60,00 kn

Ukupna cijena za svih 5 knjiga je 780,00 kn

Sadašnja AKCIJSKA cijena je **290,00 kn**

Knjige se prodaju samo u kompletu, a ne pojedinačno.

(poštarnina uključena u cijenu)

EKOLOŠKI GLASNIK d.o.o.

Duga cesta III. odvojak 12, 10412 Donja Lomnica
Tel. 01/621 88 72, Fax: 01/6234-058

e-mail: ekoloski.glasnik@zg.t-com.hr
ekoloski.glasnik@gmail.com

Kratak predah nakon cijelodnevnog rada

narskim savezima i ciljano planinarskim društvima koja održavaju putove s takvim dionicama. Rok za dostavu podataka je do kraja ove kalendarske godine.

U sklopu suradnje s Komisijom za planinske poti Planinske zveze Slovenije, nakon što su dobivene sve potrebne suglasnosti, u vremenu od 24. do 27. lipnja 2015. izvedeno je premoštenje stijene na Krupi (klinčana staza). Osigurani dio staze spada u zahtjevne dionice planinarskih putova. Ova dionica planinarskog puta izvedena je visoko profesionalno s odabranim materijalima te odgovara najvišim sigurnosnim standardima. Akcija uredenja toga puta izvedena je ujedno i kao vježba za naše instruktore i markaciste kako bi se i u praksi upoznali s procedurama i standardima kod izvođenja ovakvih radova na zahtjevnim dionicama planinarskih putova. Najbitniji detalji izvođenja zahvata snimljeni su kamerom i predstavljat će sastavni dio programa osvježavanja znanja markacista instruktora.

Prema ranije dogovorenoj suradnji s kartografiom HGSS-a i nadalje razmjenjujemo podatke o planinarskim putovima na područjima na kojima se prikupljaju podaci za izradu novih karata ili revidiranje postojećih. Redovito se obrađuju prisjepi izvještaji planinarskih društava o putovima, markacistima i obilaznicama, prijedlozi za markaciste voditelje i ovjeravaju markaciške iskaznice. Prema iskazanim potrebama napravljena su tri žiga za HPO, a redovito se obrađuju prisjepi popunjeni dnevnicima obilaznice HPO i VPP. U skladu s planom za potrebe redovnog rada Komisije tiskano je 300 iskaznica za markaciste, nabavljena video kamera za sastanke i dva ručna GPS uređaja.

Komisija s planinarskom javnošću komunicira putem službenog e-maila *putovi@hps.hr*. Nastojimo u što je moguće kraćem roku odgovoriti na svaki upit i dati odgovarajuću informaciju. Očekujemo i nadalje vaše primjedbe i prijedloge, radovala bi nas i pokađa pohvala, ali, doduše ne tako rado kao pohvale primamo i kritike, naročito one konstruktivne. Ne zaboravite, o planinarskim putovima u Hrvatskoj brinu markacisti HPS-a.

Bernarda Huzjak

Premoštena stijena na Krupi

Planinarski put duž riječice Krupe u podnožju Crnopca na Južnom Velebitu dobio je kraticu koja omogućava prolaz od atraktivnog Kudinog mosta do Manastira Krupa bez uspinjanja na rub kanjona i spuštanja do ušća Krnjeze. Premoštena je okomita stijena uzvodno od Deveterca, kako se nazivaju devet sedrenih barijera kojima voda Krupe dotiče do ujezerenja pred 13 metara visokim slapom premoštenim Kudinim mostom. Radove su izveli članovi Komisije za planinarske putove HPS-a u suradnji s tehničkom ekipom

Radovi na stijeni na Krupi sa slovenskom ekipom markacista

Komisije za planinske poti Planinske zveze Slovenije. Ta akcija nastavak je plodne suradnje naših dvaju planinarskih saveza.

Klinovi i sajle postavljeni su u dužini od 15 metara, na visini koja omogućava prolaz i za najviših vodostaja. Zbog prevjesne stijene i prelaska preko dubokog dijela Krupe potreban je poseban oprez, o čemu upozoravaju obavijesne ploče na prilazu s obje strane premostenja, postavljene u organizaciji Parka prirode Velebit. Postavljanje sajle i oslonaca za noge izvedeno je prema svim standardima izvođenja ove vrste radova i s certificiranim materijalima. Bila je to svojevrsna pokazna vježba domaćim instruktorima markacistima u cilju priprema za organiziranje markacista, kako bi težiše svojih aktivnosti s poslova signalizacije pomicali na uređenje podloge za sigurno hodanje, kao što je to zapisano u nedavno usvojenoj Strategiji razvoja planinarstva u Hrvatskoj.

Bernarda Huzjak

Tehnički zahtjevna i atraktivna dionica planinarskog puta uz rijeku Krupu

SPELEOLOGIJA

U Karlovcu održan 5. festival speleološkog filma

U subotu 26. rujna u organizaciji udruga »Osmica« i »Ursus spelaeus« iz Karlovca na starom gradu Dubovac održan je 5. Speleo-film festival (SFF). Ovogodišnje izdanje festivala privuklo je stotinjak planinara i speleologa iz raznih dijelova Hrvatske, ali i mnoge druge zaljubljenike u prirodne ljepote iz Karlovca i okolice. Pokrovitelji Festivala bili su Grad Karlovac, Hrvatski planinarski savez – Komisija za speleologiju i Zagrebački speleološki savez.

Speleološki film važan je dio rezultata speleoloških istraživanja, budući da na svjetlo dana iznosi prirodne vrijednosti i ljepote impresivnih podzemnih prostora, koji su prije toga bili dostupni tek malom broju ljudi – speleolozima. Vrijednosti snimljenih kadrova pod zemljom nezamislive su ako ih sagledamo iz perspektive običnog gledatelja. Tako se u prikazanim filmovima moglo saznati o ljepotama speleoloških ukrasa te velikom turističkom potencijalu koje krije podzemni svijet, raznolikom životu u podzemlju koji je prepoznatljiv i kao jedan od nositelja bioraznolikosti Republike Hrvatske, rezulatima speleoloških istraživanja te ekspedicijama u razne egzotične krajeve svijeta, vrijednim znanstvenim spoznajama i znanstvenim istraživanjima koja se provode u podzemlju te još cijeli niz raznolikih tema vezanih uz podzemni svijet.

U konkurenциji za nagrade ove godine sudjelovalo je 15 filmova s tri kontinenta i 10 iz svjetskih

zemalja, čime je naš festival poprimio zapažen nacionalni i međunarodni karakter, kao jedan od rijetkih festivala s tom tematikom u svijetu. Odlukom komisije od 7 članova nagrade su dodijeljene sljedećim uradcima: 4. mjesto osvojio je film »Water cycle« Cirila Mlinara, 3. mjesto osvojio je film »Hohlenwelten« Uwe Krugera iz Njemačke, 2. mjesto osvojio je film »Against the flow« Andya i Antonie Freem iz Velike Britanije, a 1. mjesto film »Voda in krass« autora Slavka Polaka iz Slovenije. Vrijedne nagrade za najbolje filmove osigurali su sponzori festivala: Elwork, Northland professional, BiM sport, Intresport, AB studio Barjaković, OpenIT, InSoft i Trend radio koji je bio medijski pokrovitelj festivala.

Organizacijski odbor festivala i udruga »Osmica« Karlovac zahvaljuju svima na podršci prilikom organizacije SFF-a.

Damir Basara

Godišnji planinarski izlet i skupština HPD HZZO-a

HPD HZZO-a svoj je trodnevni godišnji planinarski izlet, koji okuplja članove Društva iz svih gradova (Zagreb, Požega, Krapina, Sisak, Karlovac, Virovitica), održao od 25. do 27. rujna. Na izletu je sudjelovalo 36 planinara. Baza je bila u Dramlju, odakle su se okupljeni planinari uputili u subotu na otok Krk, na Veli vrh i Obzovu, koji su sve sudionike impresionirali. Dan je bio lijep, pogled savršen, a u povratku smo obišli Jurandvor gdje smo uz stručno vodstvo razgledali kapelicu Sv. Lucije i Baščansku ploču, te povijesni gradić Vrbnik. Sljedeći dan, poduzeli smo put preko Novog Vinodolskog do Ogulina i Bjelskog te se odatle uspeli na Klek. Na vrh su se popeli čak i juniori Ana, Klara i Luka (5 godina). Po silasku s Kleka izlet je zaključen razgledom grada Ogulina, Đulina ponora, povijesnih znamenitosti.

U subotu 26. rujna 2015. održana je redovna izborna izvještajna skupština na kojoj je izabrano novo vodstvo društva, pa tako je sada predsjednica Sanja Gusić, a dopredsjednici Jasmina Kaltak i Drago Jurčević. Svoj glas i vjeru dali smo mladim ljudima za koje vjerujemo da će aktivno raditi i animirati nove članove u društvo te nas voditi po planinama na užitak svih nas.

Nada Banović

Skupština PD-a »Kalnik« u planinarskom domu »Kalnik«

Skupština križevačkog PD-a »Kalnik«

U planinarskom domu »Kalnik« održana je 27. rujna 2015. redovna izborna skupština PD-a »Kalnik«. Na skupštini je ujedno svečano obilježena velika obljetnica 80 godina od izgradnje i otvaranja planinarskog doma na Kalniku - dom je svečano otvoren 23. lipnja 1934. Na skupštini je pročitano izvješće o događajima koji su prethodili odluci o izgradnji doma na Kalniku te kronološki pregled bitnih događaja iz njegove povijesti. Svi događaji i akcije križevačkih planinara u ovoj

Godišnji izlet HPD-a Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje na Obzovu (Krk) i Klek

godini posvećeni su upravo toj velikoj obljetnici, a to je ujedno nastavak proslave koju smo započeli prošle godine kada je društvo proslavilo 90 godina od osnutka (4. rujna 1924.).

Na skupštini je donesen novi statut društva, uskladen s novim Zakonom o udruženjima. Statut je napravljen u cijelosti prema predlošku HPS-a. Izabran je i novo vodstvo društva u sastavu: predsjednik Zdravko Petrinec, zamjenik predsjednika Lujo Konficić, Nadzorni odbor: Krunoslav Ružić, Vesna Sokač i Zdravko Gašparović te Upravni odbor: Dario Banić, Marijan Dimač, Stjepan Jembrek, Ana Jurković, Hrvoje Miško, Andrea Mrazović, Nada Prekomorec, Dalibor Wolf i Dražen Žemun. Predstavnik u ZPP-u je i dalje Stjepan Jembrek, predstavnik u HPS-u je Dario Banić a predstavnica u Zajednici udruženja Grada Križevaca je Ana Jurković.

Nakon svečanog dijela, druženje je nastavljeno uz tradicionalni planinarski ručak. Hrvoje Miško

Članovi PD-a »Montero« iz Rovinja na najvišem vrhu Istre

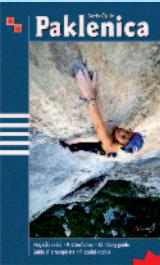
Deset godina PD-a »Montero« u Rovinju

PD »Montero« iz Rovinja proslavio je 4. listopada 2015. desetu obljetnicu rada. Tom prigodom društvo je organiziralo izlet u okolicu Rovinja. Planinari su u trosatnom pohodu obišli Limski kanal, Romualdovu spilju i vidikovac Sv. Martin.

Na izletu je sudjelovalo 63 planinara. Kiša koja je padala pri kraju izleta nije pokvarila dobro raspoloženje planinara koji su fotografirali prekrasni ranojesenski krajolik, ciklame, lopoče, ovce i prave istarske koze. Nakon hodanja, druženje je nastavljeno na zajedničkom ručku (istarska maneštra i kolači, crno i bijelo istarsko vino) u selu Matohanci, u seoskom domaćinstvu »Kod Nevija«.

PENJAČKI VODIČI • KARTE • POSTERI

Autor: Boris Čuić

PAKLENICA
Penjački vodič

288 stranica • Format: 12,5 x 21 cm

168 Kn

Autor: Boris Čuić

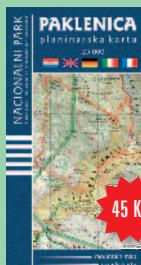

CROATIA
Penjački vodič

544 stranice • Format: 12,5 x 21 cm

210 Kn

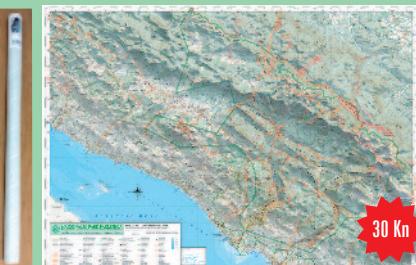
NP PAKLENICA - Planinarska karta

45 Kn

Format: 90 x 70 cm

POSTER

30 Kn

Karta u kartonskom tuljcu. Format: 90 x 70 cm

NACIONALNI PARK
PAKLENICA
Aniča kuk

Nacionalni park Paklenica
Aniča kuk

Aniča kuk
Nacionalni park Paklenica

Format: 60 x 42 cm

30 Kn

PAKLENICA Aniča kuk - Panoramska karta
Najpopularniji penjački smjerovi

POSTER u kartonskom tuljcu.

Format: 98 x 68 cm

30 Kn

PAKLENICA Aniča kuk POSTER

Format: 68 x 48 cm

25 Kn

Format: 68 x 48 cm

25 Kn

HR • 10000 ZAGREB • Bribirska 37
Tel./Fax: +385 (0)1 3026-910

ŠALJEMO POUZEĆEM !

PRODAJNA MJESTA:
HPS, Iglu šport, Vrhunac, NP Paklenica

Astroida
d.o.o.

www.astroida.hr
astroida@astroida.hr

Sudionici jubilarnog izleta PD-a »Montero«

PD »Montero« ima 86 članova. Društvo je do ove godine vodio Lodoviko Ozretić, a za predsjednicu je ove godine izabrana Radojka Bajin. U proteklih deset godina planinari »Montera« u dvadesetak izleta godišnje, obišli su sve veće hrvatske planine. Osim vrhova Istre i obližnjeg Gorskog kotara, obišli su Velebit, Mosor, Dinaru, otoke, Papuk, Ivanšćicu i brojne druge planine. Više puta bili su na Triglavu, slovenskim Alpama, u Dolomitima i nekim planinama u Srbiji. U planu za ovu godinu predviđeni su još izleti na slovenski Nanos, dio Parenzane i na Grobničke

Alpe. Na kraju ove godine, uz Svjetski dan planinara, planinari »Montera« sudjelovat će na već tradicionalnom Planinarskom balu u Puli.

Radojka Bajin

Izložba »Zajedno u planinama – skupaj v gorah« u Rijeci

U Državnom arhivu u Rijeci u ponедјeljak 5. listopada 2015. gradonačelnik Vojko Obersnel, inače i sam strastveni planinar u mlađim danima, otvorio je izložbu »Zajedno u planinama – skupaj v gorah« koju je u povodu proslave svoje 140. obljetnice pripremio Hrvatski planinarski savez u suradnji s Planinskom zvezom Slovenije. Postavljanje izložbe u Rijeci organizirala je planinska skupina Slovenskog doma Kulturno-prosvjetnog društva »Bazovica« iz Rijeke, koja je na otvaranju priredila i kraći kulturni program. U programu su nastupili Mješoviti pjevački zbor društva i klapa Kvarner. Otvaranju su prisustvovale i delegacije Planinske zvezde Slovenije i HPS-a, na čelu s potpredsjednikom PZS-a Mirom Erženom i predsjednikom Izvršnog odbora HPS-a Vladimirom Novakom. Na otvaranju je zaključeno da je izložba koja govori o više od stotinu godina suradnje planinara osnova za daljnje istraživanje tih odnosa na lokalnim razinama. U sklopu izložbe sljedećeg se dana planinarskoj javnosti u Rijeci predstavio i poznati hrvatski alpinist Darko Berljak, koji je održao predavanje »Zajedno u Himalaji«.

Darko Mohar

Gradonačelnik Rijeke Vojko Obersnel otvara izložbu »Zajedno u planinama«

IZOK ŽORZ

KALENDAR AKCIJA

7. – 8. 11. Kutjevačko Martinje Kutjevo, Krndija HPD Vidim, Kutjevo	7. 12. 8. foto izložba PD-a Kamenjak Rijeka, Gradska čitaonica PD Kamenjak, Rijeka
7. 11. Planinarsko Martinje na Ivanščici Ivanščica PK Ivanec, Ivanec	12. 12. Planinarska noć u Međimurju Gornje Međimurje HPD Međimurje, Čakovec
8. 11. Martinjsko planinarsko druženje na Belecgradu Ivanščica: pl. kuća Belecgrad HPD Belecgrad, Belec	12. 12. Uručenje priznanja obilaznicima Hrvatske planinarske obilaznice Zagreb, Dom HPS-a, Kozarčeva 22 HPS – Komisija za planinarske puteve, Zagreb
8. 11. Uspon na Strinčjeru Nuncijata – Strinčjera HPD Dubrovnik, Dubrovnik	12. 12. Noć planinara Rijeke Rijeka Riječki planinarski savez, Rijeka
8. 11. Dan PD-a Ravna gora Ravna gora PD Ravna gora, Varaždin	13. 12. Međunarodni dan planina, 10. izlet »Nepoznati Papuk« Slavonski planinarski savez, JU PP »Papuk«, HPS
15. 11. Pohod na najviši vrh Slavonije Psunj, pl. kuća Strmac HPD Strmac, Nova Gradiška	13. 12. Dan sv. Lucije na Skitači Skitača PD Skitaci, Labin
21. – 22. 11. Susret voditelja planinarskih grupa djece i mladih Psunj, planinarski dom Omanovac Komisija za školovanje HPS-a	13. 12. Dan PD-a Kamenjak Kamenjak PD Kamenjak, Rijeka
22. 11. Jesen na Dilju, 19. pohod Prezdanak – Čardak Lovački dom Vrhovina HPD Tikvica, Županja	19. 12. 20. memorijalni pohod Fokinom stazom Psunj, Pakrac – Pl. dom Omanovac PD Psunj, Pakrac
24. 11. – 10. 12. Fotoizložba HPD-a Mosor Foto klub Split HPD Mosor, Split	19. 12. Božićno-novogodišnja noć Kozjak, Malačka HPD Malačka – D. Kaštela, Kaštel Stari
29. 11. Memorijalni pohod na Andinu baraku (u spomen poginulim braniteljima) Papuk: Velika – pl. kuća Jezerce PD Mališčak, Velika	19. 12. Noćni pohod na Oštrc Samoborsko gorje, Oštrc HPD Željezničar, Zagreb
30. 11. – 4. 12. Planinarski tjedan u Varaždinu Ravna gora PD Ravna gora, Varaždin	20. 12. Dan planina na Kozjaku Kozjak: pl. kuća Pod Koludrom – Orlovo gnijezdo – Marića staje – Sv. Ante – pl. kuća Pod Koludrom HPD Ante Bedalov, Kaštel Kambelovac
6. 12. Uspon na Srđ JTC – tvrđava Imperijal HPD Dubrovnik, Dubrovnik	20. 12. Zimski pohod »Cvjetne staze Ravne gore« Ravna gora PD Ravna gora, Varaždin
6. 12. Pohod Ivanečkom planinarskom obilaznicom Ivanščica PK Ivanec, Ivanec	26. 12. Tradicionalni uspon na Sjeničnicu Mihanići – Kuna Konavoska – Sv. Ilija HPD Dubrovnik, Dubrovnik

Kalendar akcija dostupan je i na www.hps.hr

Svaka avantura započinje u glavi.

U mislima ste već na snijegu?

Nova kolekcija Mammuta nije samo za naše super sportaše, nego također i za vas.

www.mammut.ch

MAMMUT®

Absolute alpine.